

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Jakub Kvasnička

Pojetí duše a posmrtného života z pohledu východních a západních
náboženství

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 18. 4. 2016

.....
Bc. Jakub Kvasnička

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce PhDr. Petru Zimovi, Ph.D., za odborné rady a vedení při zpracování této práce.

OBSAH

Úvod	6
1 Pojetí duše a posmrtný život v hinduismu.....	8
1.1 Hinduistické posvátné texty	9
1.2 Hinduistická božstva	10
1.3 Pojetí duše v hinduismu	11
1.4 Posmrtný život v hinduismu	14
2 Pojetí duše a posmrtný život v buddhismu	18
2.1 Buddhovo učení	19
2.2 Buddhické pojetí duše	20
2.3 Život po smrti v buddhismu	22
3 Pojetí duše a posmrtný život v taoismu	28
3.1 Lao-c' a Tao-te-t'ing	30
3.2 Taoistické pojetí duše	31
3.3 Posmrtný život v taoismu.....	33
4 Pojetí duše a posmrtný život v judaismu.....	37
4.1 Tóra a talmud	39
4.2 Judaistické pojetí duše	40
4.3 Posmrtný život v judaismu.....	43
5 Pojetí duše a posmrtný život v křesťanství	46
5.1 Život Ježíše Krista a jeho učení	47
5.2 Pojetí duše v křesťanství	49
5.3 Posmrtný život v křesťanství	51
6 Komparace východních a západních náboženských pohledů	57
7 Využití tématu v pedagogické praxi.....	60
7.1 Plán vyučovacích hodin	60

7.1.1 Průběh vyučovací hodiny č. 1	61
7.1.2 Průběh vyučovací hodiny č. 2	66
7.1.3 Průběh vyučovací hodiny č. 3	69
Závěr	73
Seznam použité literatury a pramenů	75
Přílohy.....	80
Anotace	

Úvod

Zájem o lepší pochopení osobnosti člověka v poslední době stále více narůstá. Snaha navázat kontakt sám se sebou, se svým vnitřním já, se pro mnohé stává klíčovou záležitostí při překonávání každodenních starostí. To, že člověk není pouze hmotné tělo či soustava orgánů, potvrzují i některé vědecké výzkumy. Otázky týkající se původu člověka, jeho směřování a jeho poslání na Zemi, jsou neustálým předmětem diskusí a úvah. Odpovědi na ně se snaží nalézt filosofie, ale především také religionistika. Zda vůbec existuje lidská duše, kde v člověku přebývá a co se s ní děje po smrti, byly záležitosti, jimiž se zabývali nejrůznější učenci již ve starověku. A právě náboženské pohledy na lidskou duši a posmrtný život člověka jsou tématem této práce.

Ve své diplomové práci se zabývám pojetím duše a posmrtného života z pohledu východních a západních náboženství, přičemž východní náboženství zde reprezentují hinduismus, buddhismus a taoismus, zástupci západních náboženství jsou judaismus a křesťanství. Toto téma jsem si zvolil zejména na základě svého osobního zájmu dozvědět se o problematice lidské duše více informací a zároveň z důvodu porovnání nám známějšího západního pohledu se specifickým východním přístupem. Protože se domnívám, že pro nás Evropany jsou východní náboženství více mystická, záhadná, avšak nesmírně zajímavá a inspirující, věnoval jsem jim v práci o něco větší prostor, než náboženstvím západním. Hinduismus jsem zvolil zejména z toho důvodu, že se jedná o jedno z nejstarších náboženství vůbec, jehož kořeny sahají až do 2. tisíciletí př. n. l. Z něj také vychází buddhismus, jenž si získává mnoho příznivců i v západním světě. Taoismus se pak řadí mezi jedno z nejrozšířenějších náboženství v Číně. Křesťanství bylo jasnou volbou již od počátku, protože mělo značný podíl na utváření myšlení a kultury v Evropě a židovství je jeho výchozím prvkem.

Cílem mé diplomové práce je poskytnout ucelený pohled na přístup východních a západních náboženství k problematice lidské duše, jejího původu, směřování a konečného osudu, a popsat představy těchto náboženství o životě po smrti. Dílčím cílem práce je také vytvořit přípravu na výuku tohoto tématu v hodinách společenských věd.

Práce je členěna do sedmi kapitol. Nejprve se zabývám východními směry, poté zaměřuji svou pozornost na západní. Aby se člověk mohl zabývat problematikou duše a posmrtným životem z pohledu jednotlivých náboženství, je třeba nejdříve alespoň nastínit základní principy a historický kontext daného náboženství. Proto je úvod každé kapitoly

věnován stručnému představení základních konceptů, důležitých představitelů či posvátných textů. Poté následuje pohled na lidskou duši, představy o posmrtném životě a popis posmrtných říší. První kapitola se věnuje hinduismu. Představí základní přístup k problematice lidské duše, principu karmy a reinkarnace a posmrtnému životu. Druhá kapitola reprezentuje spíše filosofický směr, který se stal náboženstvím až později - buddhismus a jeho myšlenky v této oblasti. Posledním východním náboženstvím zpracovaným v textu této práce je taoismus, jež je obsahem kapitoly třetí. Následuje kapitola čtvrtá, zaměřená na judaistické chápání lidské podstaty. Pátá kapitola uvede pojetí duše v křesťanství, vztah člověka k Bohu a koncepci křesťanské eschatologie. V šesté kapitole se pokusím srovnat přístupy zmíněných náboženství. Svou pozornost zaměřím na společné znaky, ale zároveň i na rozdílnosti mezi těmito vyznáními. V poslední, sedmé kapitole se zamyslím nad využitím práce ve výuce základů společenských věd. Připravím plán vyučovacích hodin společně s pracovními listy, které se mohou stát podkladem pro výuku religionistiky na gymnáziu či střední škole.

Práce je doplněna o obrazovou přílohu, jež dokresluje představu o posmrtném životě v různých náboženských směrech.

Při zpracování tohoto tématu jsem vycházel jak z české, tak zahraniční literatury. Pro rozšíření informací jsem využil také internetové zdroje. Veškeré prameny informací jsou uvedeny v závěru této práce. Velice nápomocné pak byly především publikace z nakladatelství DharmaGaia, které se specializuje na vydávání knih o mimoevropských duchovních a kulturních tradicích. Zejména publikace Radka Chlupa *Pojetí duše v náboženských tradicích světa* a Farnáz Ma'súmián *Život po smrti v učení světových náboženstvích* byly velkým přínosem. Dalšími významnými autory, jejichž monografie značně přispěly ke zpracování mé diplomové práce, jsou Dušan Zbavitel, Martin Palmer nebo Hans Küng.

1 Pojetí duše a posmrtný život v hinduismu

Hinduismus představuje jedno z hlavních a také nejstarších světových náboženství. Své kořeny má v tradicích a dějinách Indie, přesné období vzniku však není jasné. Uvádí se přibližně rok 1800 př. n. l., avšak s naprostou jistotou to tvrdit nelze. Vyvinul se tedy někdy v průběhu druhé poloviny prvního tisíciletí př. n. l. z původního védského náboženství bráhmanismu. Nejranější známá indická kultura existovala asi v letech 3000-1750 př. n. l., nazývaná jako kultura poříčí Indu. Tato civilizace byla velmi vyspělá, dokonce používala vlastní písmo, které se ale dodnes nepodařilo rozluštit. Na některých předmětech, soškách či pečetidlech, jsou zobrazeny postavy, které mají příbuzné rysy pozdějších hinduistických bohů, jak je známe dnes. Můžeme tedy jen odhadovat, kdy přesně hinduismus vznikl.¹

Kolem roku 1500 př. n. l. přišli do Indie Áryjové a postupně ovládli zemi. Přinesli s sebou jazyk, předchůdce starověkého indického jazyka sanskrtu, a zavedli kastovní systém, který v určité formě přetrvává v Indii dodnes. Podle hinduistické tradice vytvořil tyto čtyři stavy (*varny*) sám Brahma („stvořitel vesmíru“). Varna znamená barva, rozděluje obyvatele podle barvy jejich pleti. Existují čtyři základní varny:

- Bráhmani – představují nejvyšší varnu, ve společnosti mají nejvyšší postavení. Vyznačují se světlou barvou kůže a mezi její reprezentanty patří kněží, myslitelé, učenci.
- Kšátrijové – zástupci této skupiny jsou panovníci a válečníci.
- Vaišjové – k této skupině náleží poměrně bohatá vrstva obchodníků, řemeslníků a rolníků.
- Šúdrové – nejnižší postavená varna reprezentovaná služebníky, dělníky, otroky.

Kromě těchto čtyř skupin existuje v Indii ještě jedna poměrně početně zastoupená, která stojí mimo čtyři základní varny. Příslušníci této skupiny se nazývají „nedotknutelní“, stojí prakticky nejnižší v této hierarchii a vykonávají nejhůře placené práce. Teprve s příchodem portugalských kolonizátorů byly skupiny nazvány *kasty*.² Nižším kastám například není povoleno studium indických svatých knih (véd).

Hinduismus se v mnoha ohledech liší od klasických náboženství. Je to spíše způsob života, ne pouze víra. Hinduisté jsou vychováni ve specifických podmínkách ať už v kontextu geografickém, kulturním či rodinném. Nemá žádného zakladatele ani proroka, jak tomu bývá u jiných náboženství. Hinduismus ve skutečnosti nikdy nebyl misionářským

---

¹ COOGAN, Michael David. Historie náboženství. Praha: Knižní klub, 1999, s. 126-131.

² KEENE, Michael. Světová náboženství. Praha: Knižní klub, 2003, s. 11-12.

náboženstvím, dodnes zůstává svázán s indickou kulturou. Na jedné straně je to proto, že hinduisté uznávají i jiné duchovní tradice jako opodstatněné, ale zároveň věří, že být pravým hinduistou je dáno narozením. Striktně definovat kdo hinduistou je a kdo není, nelze.³ Neexistuje ani žádná konverze k hinduismu v pravém slova smyslu, neboť člověk nebyl přímo zrozen do některé kasty. Také samotný název „hinduismus“ dostalo toto náboženství od Evropanů. I to, že jej chápeme jako jednotné indické náboženství, není zcela správné. Ve skutečnosti jde o celý soubor různých náboženství. Indové své náboženství nazývají termínem *sanátana dharma*, což v překladu znamená „věčný řád“. Tímto řádem je myšlen kosmický řád, který určuje všechny životy a lidé jej musí dodržovat. V hinduismu také nenajdeme žádnou církev nebo podobnou organizaci. Nesetkáme se zde ani s žádným kanonizovaným svatým písmem, jak je běžné u západních náboženství.

Vyznavači hinduismu nahlíží na indický subkontinent jako na posvátný celek. Přesto se dnes můžeme setkat s hinduisty žijícími v Nepálu, jižní Africe, Velké Británii či Spojených státech. Z celkového počtu obyvatel Indie vyznává toto náboženství asi 80 procent, což je takřka jedna miliarda lidí.⁴

1.1 Hinduistické posvátné texty

V hinduismu neexistuje žádný jediný autoritativní text, který by fungoval jako Bible pro křesťany nebo Korán pro muslimy. Místo toho existuje několik různých sbírek textů spadající do dvou kategorií. První z nich jsou *šruti* (co bylo slyšeno), ty zahrnují nejdůležitější a nejmocnější texty, ke kterým patří védy a upanišady. Druhou skupinou textů jsou *smrti* (co bylo zapamatováno), kam můžeme zahrnout epos Mahábhárata (jehož součástí je Bhagavadgíta) a Rámájana. *Smrti* bývají populárnější a pro praktický život hinduistů důležitější.

Védy jsou nejstarší hinduistické sakrální texty, které byly sepsány někdy v rozmezí 1800 až 1200 př. n. l. Ústně se však předávaly mnohem dříve, než byly písemně zaznamenány. Jsou určeny primárně k recitaci. Védy se dělí do čtyř sbírek:

- Rgvéda – obsahuje hymny k bohům, je známa také jako „vědění ve verších“,
- Sámavéda – neboli „vědění ve zpěvech“, obsahuje hymny a modlitby,

---

³ A Brief Introduction to Hinduism. [online]. Dostupné z:

<<http://www.augsburgfortress.org/media/downloads/9780800699338Chapter1.pdf>>. [cit. 2016-02-20].

⁴ LITTLETON, C. Scott. Moudrost Východu. Praha: Knižní klub a Balios, 1998, s. 16-17.

- Jadžurvéda – představuje soubor obětních textů,
- Atharvavéda – obsahuje kolekci tajných magických textů, zaříkad a kleteb.

Ty jsou doplněny výkladovými spisy s názvy bráhmany, áranjaky a upanišady. Právě tyto spisy poskytují návody, výklady, vysvětlení a doplnění předchozích textů.⁵

1.2 Hinduistická božstva

Všichni bohové jsou stejně jako člověk součástí kontinua. Hinduistická božstva nejsou chápána jako oddělené soupeřící síly, ale spíše jako odlišné aspekty, různé způsoby pochopení a přístupu k realitě. Myšlenka brahma vyložená v upanišadách, ke které se dostaneme v následujícím textu, neuspokojuje potřeby mysli, jelikož je mimo její dosah. V období po upanišadách byla myšlenka brahma přizpůsobena do formy, které je lidská mysl a představitost schopna porozumět. Vzniklo tak *trimúrti* neboli tři podoby brahma – bohové Brahma, Višnu a Šiva.

Brahma je bůh stvořitel, tvůrce celého vesmíru. Je zobrazován se čtyřmi obličejí obracejícími se ke čtyřem světovým stranám. Má také čtyři ruce, ve kterých drží růženec, jenž představuje čas; nádobku na vodu, protože voda je beztvářá symbolizující potenciál pro tvoření; obětní nástroj, protože svět vznikl díky oběti a knihu, jelikož jako stvořitel umožňuje veškeré poznání. Mezi hinduisty ale tento bůh není příliš populární, přestože jde o boha stvořitele. Je mu zasvěcen pouze jediný chrám v celé Indii.

Višnu je ochránce, ten, který uchovává vesmír a chrání ho před zlem. Pro mnoho vyznavačů je nejvyšším božstvem. Bývá vyobrazován nejčastěji vestoje, se čtyřma rukama a tmavě modrou barvou pleti, což má znázornit nekonečný prostor. Kult Višnu hledí na svět téměř vždy pozitivně a mysl považuje za nástroj osvobození.

Šiva je ničitel. Odvrací se od světa a překračuje ho a tím působí jeho zkázu. Stejně jako ostatní bohové má i on čtyři paže jako výraz univerzality. V levé horní ruce má Šiva plamen, který symbolizuje jeho pozici ničitele forem. Je to také symbol těch, kteří umírají pro svět, ale i symbol transformace, protože se ničí pouze forma, ale pravá skutečnost zůstává.

Mezi hinduisty jsou Višnu a Šiva nejvíce populární, mnohdy nahrazují Nejvyššího ducha. Známé jsou ale také Višnuovy avatáry (sestoupení či vtělení boha). Nejznámější jsou Kršna v Bhagavadgítě a Ráma v Rámájaně. Existuje jich však mnohem více.⁶

---

⁵ KÜNG, Hans. Po stopách světových náboženství. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 38-39.

1.3 Pojetí duše v hinduismu

Pro pochopení hinduistické koncepce duše je důležité objasnit dva zásadní pojmy – *brahma* a *átman*. Hinduismus vychází z myšlenky, že existuje nestvořené, neomezené, všezahrnující a věčné brahma. Je to základ veškerého bytí, ze kterého pochází všechna stvoření. Brahma nelze popsat či definovat, je mimo naše rozumové chápání a schopnosti poznat smysly. V upanišadách se uvádí: „...*to nehynoucí je neviděný viditel, neslyšený slyšitel, nemyšlený myslitel, nepoznaný poznávatel. Není kromě něho jiného, kdo vidí. Není kromě něho jiného, kdo slyší. Není kromě něho jiného kdo myslí. Není kromě něho jiného, kdo poznává. Na tomto nehynoucím, Gárgí, je upředen a utkán prostor.*“⁷ Je tedy chápán jako absolutní bytí, absolutní vědomí a absolutní radost. Je původcem a tvůrcem všeho (světa i jeho řádu) a zároveň vším prostupuje.

V různých upanišadách můžeme najít odlišné názvy – brahma, puruša, Nehynoucí. Všechny však označují Nejvyššího ducha. Na rozdíl od hinduistické představy uspořádaného vesmíru, kde vše vzniká a zaniká podle pravidelného vzorce, který nemá počátek ani konec, je brahma charakterizován jako věčná realita, jež je neproměnná. Většinou bývá nazýván jako To, aby nedošlo k záměně označení s nějakým bohem známým z védského panteonu. Tato základní realita je jakousi univerzální duší, která vytváří i duši každého jednotlivce, nejvnitřnější já, která je v hinduismu nazývána *átman*.⁸

Átman a brahma jsou totožné, jsou stejně nedostupné a nevnímatelné našim smyslům. Sídlem átmanu je hmotné tělo, ať už lidské či zvířecí. Podle upanišad se ale nepodílí na žádné jeho činnosti, je jen pozorovatelem. Chybou je domnívat se, že skutečné já je to, co se podílí na našem myšlení, smyslovém vnímání a cítění. Skutečné já je jedině átman. Není výtvorem Nejvyššího ducha, ale je jím samým. Vztah brahma a átmanu se uvádí jako přirovnání ke kapce a dešťovému mraku. Kapka, která spadne z mraku na zem, se najednou stává individuální entitou, která prožívá svůj život. Poté se vsákne do země nebo ji odnese řeka do moře, ze kterého se v podobě páry vrátí tam, odkud přišla a splyne se svým zdrojem. Všechno živé na světě je tedy prostoupeno Nejvyšším duchem. Pokud átman, podobně jako kapka vody, nevyužije návratu do jejího původního zdroje, je odsouzen po smrti hmotného těla pokračovat v tělech dalších, ve stále nových reinkarnacích. Nepodléhá totiž zániku s tělem,

---

⁶ CROSS, Stephen. Hinduismus. Praha: Euromedia Group - Ikar, 2001, s. 48-61.

⁷ Upanišady. Přel. Dušan Zbavitel. Praha: DharmaGaia, 2004, s. 59-60.

⁸ ZBAVITEL, Dušan. Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti. Praha: DharmaGaia, 1993, s. 19.

protože je součástí Nejvyššího ducha a je tudíž nesmrtelný a věčný.⁹ V Bhagavadgítě se uvádí: „Podobně jako člověk odhazuje zchátralé šaty a bere si nové, stejně tak vtělený duch odhodí zchátralá těla a vstupuje do jiných, nových.“¹⁰

Nejvyšším cílem átmanu je pak osvobození se od věčného koloběhu znovuzrození (*mókša*) a návrat ke svému počátku, k brahma. Člověk se musí dopracovat k poznání své bytostné jednoty s brahma. A protože je duše – átman totožný s brahma, musí poznat pravdu o sobě samém. Nejde však o logické či rozumové poznání, které lze dokázat či vyvrátit argumenty, jež známe z tohoto světa. Ale spíše o přímé poznání, intuitivní, mimosmyslové. Za hranice rozumového světa se můžeme dostat pomocí meditace po důkladné přípravě, na které se podílí duchovní učitel (guru). Jde o ovládání dechu, pozic a soustředění, pod souhrnným označením jóga.¹¹

Ti, kteří dosáhli osvobozujícího poznání, buď žijí dál jako tzv. „osvobození zaživa“ (*džívanmukta*) nebo naposledy odhodí své fyzické tělo a spojí se s brahma. Džívanmukta pokračují v životě až do své fyzické smrti bez tužeb a lpění na hmotných statcích. Opuštění fyzického těla líčí upanišady různě. Jedním z uváděných způsobů je, že átman odchází skrze tepny do vrcholku hlavy, odkud malou štěrbinou v lebce stoupá vzhůru do slunce. Jiné texty zase uvádějí směřování duše k měsíci nebo je unáší vítr.¹²

Různé filosofické školy se však lišily v názoru na vztah univerzálního brahma a individuálního átmanu. Některé školy byly toho názoru, že brahma a átman jsou totožné, jiné zase tvrdily, že kvůli rozdílnosti mezi těmito dvěma elementy jsou jednotlivé duše odsouzeny k zoufalství. Toto utrpení ale současně způsobuje lidská nevědomost o základní rozdílnosti mezi brahma a átmanem. Pozdější školy tuto úlohu nevědomosti zdůrazňovaly. Někteří autoři argumentovali tím, že svět, jak ho vnímají jednotlivci, je v podstatě jen iluze. Na úrovni základní reality existuje jen brahma a toto nedělené vědomí je jedinou opravdovou identitou každého jedince. Jiné školy zase namítaly, že rozdíl mezi bohem a jeho vyznavači musí být zachován. Nepodporovaly tedy názor, že mezi brahma a átmanem neexistují rozdíly.¹³

---

⁹ ZBAVITEL, Dušan. Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti. Praha: DharmaGaia, 1993, s. 19-20.

¹⁰ Bhagavadgíta. Praha: Odeon, 1976, s. 41-42.

¹¹ ZBAVITEL, Dušan. Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti. Praha: DharmaGaia, 1993, s. 20-21.

¹² tamtéž, s. 22.

¹³ LITTLETON, C. Scott. Moudrost východu. Praha: Knižní klub a Balios, 1998, s. 18-19.

Karma a reinkarnace

Koncepce karmy a reinkarnace (převtělování), je poměrně známá i v západním světě. S oběma pojmy se můžeme setkat i v jiných východních náboženstvích, například v buddhismu, džinismu či sikhismu. Víra v převtělování nebyla zpočátku přijímána všemi vrstvami obyvatelstva, v 5. století se ale učení rozšířilo po celé Indii a stalo se jedním ze základních článků víry.

Karma je jakýsi kauzální proces uplatněný na morální oblast. Slovo karma je odvozeno od slovesného kořene *kr-*, jenž znamená činit, konat. Zahrnuje tedy veškeré skutky a konání člověka. Vztahuje se však i na řeč či pouhou myšlenku, kterou člověk produkuje vůlí. Každý čin či zkušenost, kterou zažijeme a dotkne se našich emocí, zanechává stopy v naší mysli (*samskáry*). Je-li emoce velmi silná, zanechá v naší mysli hlubší stopu. Tyto stopy se pak zarývají do struktury individuálního Já a podmiňují ho (*vásány*). Zatímco vědomá paměť po smrti zanikne, tyto struktury přecházejí z jednoho života do druhého a určují okolnosti dalšího zrození.¹⁴ Karma je to, čím jsme sami sebe učinili. Je to zákon akce a reakce. Čím lepší skutky člověk v životě konal, tím kvalitnější a radostnější bude jeho příští znovuzrození. Karmanový zákon je pojat jako neúprosný řád, kterému se nikdo nevyhne. Trestá zlo a odměňuje dobro. Má vést lidi k tomu, aby žili a jednali spravedlivě, ctnostně a ve svém vlastním zájmu odmítali zlo ve všech podobách. Důležitými předpoklady jsou sebeovládání, štědrost a soucit. Sebeovládání zahrnuje vládu nad svými smysly a tužbami, včetně ovládání sexuálního pudu. Štědrost jako materiální pomoc ostatním, ale také jako nelpění na materiálních statcích. A soucit projevující se neubližováním žádným živým tvorům, stejně jako přátelským postojem k druhým lidem, jednáním bez zášti, nenávisti a závisti. Člověk je tedy sám sobě soudcem. Podle některých názorů je možné, že se karma projeví i dříve, nežli v okamžiku smrti. Uvádí se tři druhy karmanu:

- *prarabdha karma* – projevuje se již v současném životě na základě vykonaných činů člověka
- *sañčita karma* – skutky nashromážděné v minulosti, ale jejich následky se ještě nestačily projevit, čeká na vhodnou příležitost
- *krijamána karma* – vzniká na základě současného konání a jeho důsledky se projeví někdy v budoucnu

---

¹⁴ CROSS, Stephen. Hinduismus. Praha: Euromedia Group – Ikar, 2001, s. 103-104.

První dva druhy již nejdou ovlivnit, člověk se musí naučit přijímat jejich důsledky s klidnou myslí a jako podnět ke zlepšení. Krijamána karmu je možno neustále měnit naším současným konáním, mluvením a myšlením.¹⁵

Rozlišují se čtyři druhy skutků, které rozhodují o kvalitě příštího zrození, délce příštího života i o příjemných a nepříjemných věcech, které člověk v další existenci prožije. Jsou to skutky zvané *punja* („bílé“, duchovní zásluhy za kladné činy), *pápa* („černé“, hříchy, záporné skutky), *punjapápa* („černobílé“, směs zásluh a hříchů) a tzv. „nebíločerné“ (nevyhraněné, bez následků pro budoucnost duše).¹⁶ Cílem člověka je dosáhnout co nejvíce skutků punja. Četnost různých činů je pak předmětem závěrečné bilance při rozhodování o podobě příštího zrození, ale také o délce pobytu v posmrtných říších. Karmanový zákon a cyklus znovuzrození funguje neustále, dokud átman nedospěje k úplnému osvobození z tohoto koloběhu (mókša).

1.4 Posmrtný život v hinduismu

Co se stane s átman po smrti, závisí tedy na činech vykonaných v průběhu života, jak je popsáno výše. Hinduisté uvádí tři různé scénáře, co se s duší může stát po smrti hmotného těla. Pokud se člověk za svého života připravuje a dosáhne nejvyššího poznání, že brahma a átman tvoří jednotu, odebere se jeho duše zpět „domů“, k prazákladu veškerého bytí, k brahma. Tento proces bývá také přirovnáván k zrnkům soli, které se rozpustí ve vodě a sjednotí se spolu. Tím se osvobodí od věčného koloběhu znovuzrození a utrpení. Jedná se o nejvyšší cíl každého hinduisty. *„Neboť nejvyššího blaha se dostane tomu muži kázně, který je prostý poskvrny, mysl má zklidněnou, utišil vášnivost a stal se totožným s brahma.“*¹⁷

Jestliže se člověk nepřipraví a nedosáhne nejvyššího poznání, dostane jiné hmotné tělo a musí projít procesem reinkarnace. Udává se, že existuje okolo 8 400 000 různých druhů těl, do kterých je možné se po smrti přetělit. Podle přání člověka a především podle jeho karmy mu zákony přírody udělí vhodné tělo. Proces přetělování je velice jemný. Duši nelze vidět naším hmotným zrakem, má rozměry atomu. Po smrti hrubého těla, které je tvořeno smyslovými orgány, krví, kostmi, tukem a tak dále, žije „jemné tělo“ složené z mysli,

---

¹⁵ Karma, karmanový zákon. [online]. Dostupné z: <<http://www.eft-joga.cz/karma-karmanovy-zakon>>. [cit. 2016-02-25].

¹⁶ ZBAVITEL, Dušan. Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti. Praha: DharmaGaia, 1993, s. 47.

¹⁷ Bhagavadgíta. Praha: Odeon, 1976, s. 59.

inteligence a individuálního já dál. Toto jemné tělo přenáší malou duši do jiného hrubého těla, podobně jako vzduch přenáší vůni. Nikdo nevidí, odkud vůně květin vychází, ale víme, že je přenášena vzduchem. Není vidět jak, ale děje se to. Stejně jemné je převtělování duší. Podle stavu mysli v okamžiku smrti vstupuje malá duše do dělohy matky prostřednictvím otcova semene a vytvoří si příslušný druh těla. Může to být tělo člověka, psa, kočky nebo jiného živočicha.¹⁸ Za nejvýznamnější se považuje znovuzrození do lidské bytosti, protože pouze v této podobě si může člověk shromažďovat dobrou karmu.

Třetí možností, kam může duše po smrti putovat, jsou nadpozemské říše, nebe či peklo. Je to spíše takový mezistav, kde se duše zdrží před svým dalším vtělením. Délka pobytu závisí na karmě, tedy na dobrých a zlých skutcích vykonaných během lidského života. Neplatí zde však rovnice, že jeden dobrý skutek smaže jeden zlý. Dokonce ani deset dobrých nesmaže jeden zlý. Setrvání v nebeské říši je dáno ušlechtilými činy a poté se duše odebere do pekelné říše, v níž si odpyká trest za své hříchy. Nebo naopak. Hinduistická mytologie vypráví i o jednom dobrotivci, který se rozhodl nejdříve strávit svůj čas v pekle, aby si potom mohl jen užívat nebeského ráje. Když ale viděl, jak krutě je s dušemi v pekle zacházeno, obětoval své dobré skutky, aby tak zkrátil jejich utrpení v této říši zla.

Posmrtné říše

Charakteristiku jednotlivých posmrtných říší a popis posmrtných zážitků uvádí různé posvátné texty odlišně a v různé délce. V některých se setkáme pouze s krátkými pasážemi, v jiných s delšími oddíly. Rgvéda popisuje posmrtnou říši jako království neuhasínajícího světla, radosti, svobody, naplněné touhy, kde jsou zesnulí nakrmeni a uspokojeni. Stará se o ně pán smrti Jama (podle něj se říše nazývá *Jamaloka*). Jama byl podle mytologie první člověk, který zemřel, a proto se stal králem této říše. V pozdější hinduistické etapě se Jama stává soudcem mrtvých a vládcem podsvětí. Velký důraz je kladen na kremaci těla, protože kouř naznačuje cestu, po které se má zesnulý vydat. Uvádí se, že trvá tři dny, než dosáhne posmrtné říše a na své cestě je ohrožován různými démony jako například čtyřokými psy s čenichy, z nichž šlehají plameny. *Jamaloka* je vylíčena jako idealizovaný obraz zemského života, kde se střídá den a noc, existují zde stromy, tráva, koně i pastviny. Po příchodu se zemřelý připojí k ostatním předkům a bohům, hodují a pijí posvátný nápoj soma.

---

¹⁸ A. Č. BHAKTIVÉDANTA SWAMI PRABHUPÁDA. Vědecké poznání duše. Praha: Bhaktivedanta Book Trust, 1990, s. 50-52.

Jamaloka bývá též označována jako říše slunce, což bývá spojováno s koloběhem znovuzrození. Stejně jako slunce bez přestání vychází a zapadá, člověk se neustále rodí a umírá. V Atharvavédu se můžeme setkat s pojmem *Svargaloka*, nebeskou říší, kam přichází zesnulí za své dobré skutky. Je to nádherné místo plné slunečního svitu a lotosových květů. Cesty a stavby jsou vyrobené ze zlata. Na druhé straně existuje i *Naraka*, pekelná říše. Sem putují hříšníci, aby si vytrpěli svůj trest. Podle povahy svých skutků jsou mučeni. Například ti, co jedí maso či neuznávají duchovní autority, jsou vařeni ve velkých kotlích, zločinci jsou probodnuti a vhozeni do propasti na věčnost, lháři se stanou „ničím“, protože i mluví o ničem apod. O osudu hříšníků rozhoduje bůh bouří Indra. Pozdější hinduistické texty rozeznávají více pekel, védy se však zmiňují pouze o jediném.¹⁹

Bráhmany pak poskytují detailnější pohled na tyto říše. Dokonce popisují, jak probíhá soud, půjde-li zemřelý do nebeské či pekelné říše. Objevuje se zde váha, která posuzuje činy vykonané během života či ohnivá brána. Ta propustí dobré, zatímco hříšníci jsou spáleni. Také se zde uvádí, že cokoli člověk během života zkonzumoval, zkonzumuje nyní jeho (narážka na vegetariánství).

Teprve v upanišádách se setkáme s myšlenkou, že posmrtné světy jsou jen mezičlánkem mezi dalším zrozením. Existuje ale také možnost, že zemřelý v nebeské říši zůstane. Po smrti putují k měsíci, jenž reprezentuje brahma. Ten se jich zeptá na to, kdo jsou. Správnou odpovědí by mělo být „Já jsem ty!“, což představuje uvědomění si jednoty s brahma. Poté ještě musí překročit řeku nesmrtnosti pouze pomocí mysli. Pokud se jim to podaří, jejich dobré i zlé skutky jsou smazány a jsou osvobozeni od strastí a dalších reinkarnací. Splynou s brahma. Pekelné říše jsou v upanišádách vykreslovány pouze jako neradostná tmavá místa plná strachu.²⁰

Cesty ke spáse

Hinduistické náboženství nabízí čtyři různé cesty k vysvobození z koloběhu znovuzrození, dosažení mókši, ještě během života. Záleží na každém jedinci, kterou cestu si zvolí.

---

¹⁹ SHUSAN, Gregory. Afterlife Conceptions in the Vedas. [online]. Dostupné z:

<<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=66589327&lang=cs&site=ehost-live>>.

[cit. 2016-02-27], s. 2-4.

²⁰ tamtéž, s. 4-7.

1. *Cesta vědění – džňána*. Jedná se o nejobtížnější způsob osobního vysvobození. Vyžaduje neustálé vedení duchovního učitele (guru) a zároveň schopnost pochopit všechna svatá písma. Existuje jen malé množství lidí, kteří se dokázali oprostit od lpění na tomto světě jasným pochopením svatých textů.
2. *Cesta nezištného činu – karma*. Zahrnuje princip karmanového zákona uvedený v předchozím textu. Dobré a zlé skutky v tomto životě ovlivňují to, v jaké podobě se člověk vrátí v životě příštím. Při konání dobrých skutků by se měl také oprostit od vyžadování odměn za ně. Cesta nezištného činu je pro prosté a nezkušené lidi lehčí a přístupnější.
3. *Cesta oddanosti – bhakti*. Jde o milující oddanost vůči jednomu z bohů. Důležitou roli zde hraje domácí svatyně, při které hinduisté provádí akt osobní oddanosti (*púdžu*). Cesta oddanosti zahrnuje zpěv hymnů, vyprávění příběhů o bozích, tanec a slavení svátků. Je nejsnazším způsobem osvobození od dalších znovuzrození, protože je otevřená pro všechny lidi bez ohledu na kastu, pro spravedlivé i hříšné.²¹
4. *Cesta jógy*. Jóga je duchovní disciplína tělesných a duševních cvičení. Cesta jógy je poměrně složitá. Má za úkol zabránit mysli (*čitta*) v její činnosti. Ta funguje v mezích vytyčených normálním životem. Je v ní zahrnuto i cítění, rozhodování, sny, představy, záměry, veškerá duchovní činnost. Úkolem jógy je tyto činnosti zastavit či potlačit, aby mohly být nahrazeny myšlením kvalitativně vyšším. *Čitta* totiž obsahuje veškeré otisky, které jsme prožívali v minulých životech, což zahrnuje i instinkty a sklony získané po prožitých existencích, včetně zvířecích pudů. Tyto otisky se postupně znovuoživují v současném životě a stávají se překážkou v pozitivním vývoji člověka. Jóga má za úkol provést tzv. vnitřní očištění (odstranění otisků), aby se átman ve své čisté podobě mohl vrátit ke svému zdroji. Je třeba trpělivého cvičení, které zahrnuje držení těla, ovládání dechu a odvrácení smyslů od předmětů vnějšího světa do vlastního nitra. Nejdůležitějším krokem je meditace. Díky ní je možné setřít všechny otisky z minulých existencí a ukončit ulpívání karmanů na mysli a tím dosáhnout osvobození.²² V současném západním světě se jóga používá k odpočinku duševních i fyzických sil, k nervové regeneraci nebo jako prostředku k hubnutí.

---

²¹ KEENE, Michael. Světová náboženství. Praha: Knižní klub, 2003, s. 32-33.

²² ZBAVITEL, Dušan. Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti. Praha: DharmaGaia, 1993, s. 45-47.

2 Pojetí duše a posmrtný život v buddhismu

Buddhismus vznikl asi před dvěma a půl tisíci lety v Indii ve střední oblasti povodí řeky Gangy jižně od Himáláje. Převládajícím náboženstvím v Indii byl bráhmanismus, kde privilegovaná kasta kněží byla prostředníkem mezi bohem a obyčejnými lidmi. Buddhismus se zrodil z prastaré jógové tradice, která původně neměla žádné kněžstvo, ani nebyla formálně organizována. Tato tradice kladla velký důraz na přímý osobní průnik do nejstarších tajemství života.²³ Ústřední postavou je Siddhárta Gautama (dnes známý jako Buddha – „probuzený“). Původně vyzývalo Buddhovo učení každého člověka, aby v sobě hledal „konečnou pravdu“, čímž se řadilo spíše k filozofickým učením. Náboženství totiž bývá většinou spojeno s objevením vyšší božské existence, která stojí nad člověkem. Buddhismus však v sobě zahrnuje jak víru, tak zásadovost a společné zapojení buddhistických věřících, řeholníků a světských stoupenců. Odděluje duchovní a světský prostor věřících. Liší se tak od toho, co nazýváme filozofií a přibližuje se spíše náboženství.²⁴

Siddhárta Gautama pocházel z knížecího rodu Šákjů, který vládl v severní Indii. Dostalo se mu výborného vzdělání i výchovy. V šestnácti letech se oženil se svou sestřenicí princeznou Jašódharou a později se mu narodil syn Ráhula. Když se však poprvé vydal na cestu z paláce na venkov, střetl se tam s veškerým utrpením, na které nebyl zvyklý. Potkal staré, nemocné i mrtvé. Toto začal považovat za tři znaky pomíjivosti – stáří, nemoc, smrt. UVědomoval si, že existují i radosti a potěšení, ale poznal, že tyto hodnoty nejsou stálé. Všechny věci v životě jsou nestálé, dočasné, pomíjivé (to je zásadní myšlenkou buddhismu).²⁵ Návštěva venkova podstatným způsobem ovlivnila jeho život. Rozhodl se žít v oděvu askety bez domova, v chudobě, aby našel vysvobození ze strasti. Podstoupil různé i životu nebezpečné půsty, odříkání a dechová cvičení. Bez výsledku. Asi po šesti letech zanechal extrémní askeze a začal se cvičit v hluboké meditaci. Vydal se k řece pod posvátný strom (fíkovník) a tam po několika týdnech klidu a meditace dosáhl vytouženého probuzení. Stal se tak Buddhou (probuzeným, osvíceným), který nabyl stavu dokonalého pokoje a probuzení, osvobození od touhy a utrpení – nirvány. Nyní poznal odpovědi na čtyři základní otázky: co je to strast, jak vzniká, jak je možné ji překonat a jakou cestou toho dosáhnout.

---

²³ Snelling, J. Buddhismus. 1. vyd. Praha: Ikar Praha, a. s., 2000, s. 10-11.

²⁴ DUFOUR, J. F. Buddhismus. Praha: Levné knihy KMa, 2007, s. 6.

²⁵ WANGU, M. B. Buddhismus. Praha: Lidové noviny, 1996, s. 10.

Buddha měl velký zájem pomáhat lidem, aby sami spatřili pravdu a našli svobodu. Neměl zájem předkládat jim dogmatické formulace. Jeho učení tak lze nazvat liberálním duchem svobodného zkoumání. Nikdy se nesnažil nikomu vnutit své náboženství či ideologii, ani se nesnažil přimět někoho, aby vstoupil do jeho spolku. Vždy ukazoval na člověka samotného, na jeho vlastní poznání.²⁶

Po mnoho staletí nebyl Buddhismus v Indii nijak významným náboženstvím. Teprve více jak tisíc let po smrti svého zakladatele se rozšířil po celém subkontinentu a začaly vznikat i různé směry. Mezi hlavní z nich patří *hínajána*, původní buddhismus, který se pravděpodobně nejvíce blíží historickému Buddhovu učení, dále *mahájána* a *vádžrajána*.²⁷ Buddhismus je velmi rozšířený převážně v Číně, Vietnamu, Koreji, Japonsku, Thajsku, Laosu, Indonésii, na Srí Lance, v Nepálu, Pandžábu (území mezi Pákistánem a Indií) a Tibetu. V posledním století se poměrně rychle šíří i na západ.

2.1 Buddhovo učení

Hlavním cílem buddhistického náboženství není poznání a oslava Boha stvořitele, jako je tomu u západních náboženství. Buddha sice o bozích mluvil nerad, ale jejich existenci nikdy nepopíral. Podle buddhismu jsou všechna božstva, stejně jako všechny bytosti, podřízeny *sansáre*. To znamená, že i božstva nejsou věčná a mohou se znovuzrodit v nižší formě existence. Vyšší bytosti mohou lidem pomáhat v každodenním životě zejména svými nadpřirozenými schopnostmi, ale neposkytují žádnou duchovní útěchu.²⁸ Nejvyšším cílem buddhismu není ani dosáhnout po smrti přístup do nějakého druhu věčného nebe. Cílem je absolutní a konečné vyproštění z cyklické existence. Uniknout ze sansáry, věčného koloběhu zrození, a už nikdy nebýt znovuzrozen. To buddhisté považují za pravé osvobození od utrpení, za nirvánu.²⁹ Nirvána bývá definována jako blaženost, stav osvobození od tužeb, zármutku a utrpení a únik z reinkarnačního řetězce příčin a následků. Buddhovo učení však není určeno pouze k duchovnímu rozjímání. Věnovalo se také praktickým stránkám věcí. Hovoří o skutcích, které je třeba konat či o disciplíně a vytrvalosti, které je třeba dodržovat.³⁰

---

²⁶ Snelling, J. Buddhismus. 1. vyd. Praha: Ikar Praha, a. s., 2000, s. 17-18.

²⁷ tamtéž, s. 33-34.

²⁸ DUFOUR, J. F. Buddhismus. Praha: Levné knihy KMa, 2007, s. 14.

²⁹ Snelling, J. Buddhismus. 1. vyd. Praha: Ikar Praha, a. s., 2000, s. 14-15.

³⁰ tamtéž, s. 30.

Důležitou součástí Buddhova učení byly odpovědi na čtyři základní otázky o utrpení. Jsou označovány jako tzv. čtyři vznešené pravdy a lze je shrnout následovně:

1. Co je to strast? – život sám je strast (zrození, práce, odloučení, nemoc, stáří, smrt).
2. Jak vzniká strast? – strast vzniká z touhy po životě, závislosti na věcech, nenávisti a zaslepenosti.
3. Jak je možné strast překonat? – utrpení lze překonat rozumnou střední cestou, tzn. ani hledáním požitků, ani sebetrestáním.
4. Jakou cestou toho dosáhnout? – vyhasnutí touhy lze dosáhnout následováním tzv. osmidílné stezky, tj. ovládnutím svého myšlení, chování a víry.

Toto kázání o střední cestě a čtyřech vznešených pravdách shrnuje podstatu probuzení. Sám Buddha nepovažoval toto kázání za inspirované božstvem, ale za původce považoval sám sebe. A toto poselství dále šířil.³¹ Buddha vedl lidi k tomu, aby pravdu sami poznali a realizovali. To, co nás může vyvézt z iluze a nevědění je vhléd do podstaty sebe sama i světa. To však vyžaduje důležitý předpoklad, a to především plnou kapacitu a nezdeformovanost mysli. Člověk je však většinou ovládnut žádostí, odporem a nevěděním. Proto je tento obraz sebe a světa, který je mysl schopna zprostředkovat, nesprávný a klamavý. Buddha definoval žádostivost (prahnutí) a nevědění (nejasnost) jako nejzákladnější podstatu všeho nežádoucího. Žádostivost nás zaslepuje a motáme se v klubku myšlenek a emocí. Z neznalosti toho, jak věci opravdu jsou, se zase duchovně propadáme do žádosti a lpíme na pomíjivých a nedokonalých věcech. Na cestě k osvobození je pak důležitá absence žádosti, ulpívání a odporu. To umožňuje nahlédnout až do podstaty jevů. Hluboký vhléd přináší volnost a osvobození. Skutečná pravda je však daleko mimo slova, myšlenky a pojmy. Celá Buddhova nauka vede člověka k postupnému čištění mysli, překonávání ulpělosti, nenávisti a zaslepenosti.³²

2.2 Buddhistické pojetí duše

O tom, zda Buddha existenci duše, či stálého nesmrtelného Já, přijímal nebo odmítal, trvají stále spory. Většinový názor však je, že existenci duše odmítal. V buddhismu je duše, či podstata člověka, Já, nazváno taktéž slovem *átman*. Toto slovo označuje jsoučno, které je

---

³¹ KÜNG, H. Po stopách světových náboženství. Brno: CSDK, 2007, s. 150-154.

³² Buddhova nauka [online]. Dostupný z: <http://www.buddha.cz/buddhamangala/buddhova_nauka.html>. [cit. 2015-12-06].

trvalé, neměnné a nezávislé. Buddhismus ale stálé a neměnné fakty popírá, tvrdí, že vše je nestálé. Buddha tedy učil o *an-átmanu* (an znamená popření, zápor), tedy o ne-Já. Podle Buddy neexistuje žádný všudypřítomný transcendentní základ, který je zároveň imanentní a lze jej intuitivně poznat a dosáhnout tak vysvobození od strachu a neštěstí. Představa átmanu vytváří v člověku také nesprávné myšlenky typu „já“ a „moje“, a tak upevňuje i egoismus, zlou vůli, pýchu a způsobuje utrpení. Buddhismus přejímá z indického náboženství koloběh znovuzrození spolu s naukou o karmě (zodpovědnosti za naše činy). Není však jasné, jak vysvětluje otázky o identitě a kontinuitě osoby.³³

Jak již bylo řečeno, Buddha tvrdil, že vše, co pozorujeme ve světě je pomíjivé. Každý okamžik, každá existence se mění. Věci vznikají a zanikají na základě svých příčin a podmínek. Tento neustálý proces změn nazýval Buddha odvislým vznikáním a je způsobován neosobní příčinnou povahou universa. Díky kauzální povaze vesmíru, která ovládá všechny změny, nejsou tyto změny chaotické, nesouvislé či nahodilé. Procesy, které tak na světě probíhají, jsou na sobě závislé a jsou touto kauzalitou řízeny. Změna, podmíněnost a nestálost naší existence proto způsobují, že ji zažíváme jako strastnou. To je zase způsobeno tím, že nedokážeme pochopit skutečnou povahu světa, tedy jeho podmíněnost a neustálou změnu.³⁴

Součástí nauky o ne-Já je rozklad veškeré existence do proudu procesů a změn. Buddhismus tvrdí, že lze všechny věci rozložit na pět neosobních složek či souborů (nazývaných *skandha*). Jsou to: materiální forma, pociťování, vnímání, mentální formace a vědomí. Tyto složky se dají ještě rozložit na tzv. *dharmy*. Ty jsou již nedělitelné, avšak mají stejnou povahu jako složky (skandha) – jsou nestálé, neustále se měnící a kauzálně podmíněné. Neživé věci mají pouze formu materiální, kdežto lidské bytosti a zvířata mají i svůj mentální život. Každá z uvedených pěti složek pak disponuje těmito charakteristikami: nestálost, strastnost a neexistence Já. To znamená, že skandhy neustále podléhají změně a zániku, způsobují utrpení a nejsou skutečným stálým Já.³⁵

Buddha byl toho názoru, že nad žádnou z těchto pěti složek nemáme absolutní kontrolu, proto popírá existenci átmanu. Átman jako jakýsi vnitřní vládce nemůže existovat. Kdyby existoval v těle, nevedlo by k trápení a tělo by bylo možné ovládat. Stejně tak je to i s ostatními složkami – pociťováním, vnímáním, mentálními formacemi a vědomím.

---

³³ HOLBA, J. Buddhova nauka o ne-Já. In: CHLUP, R. Pojetí duše v náboženských tradicích světa, s. 297-298.

³⁴ tamtéž, s. 299-300.

³⁵ tamtéž, s. 301-303.

Nemůžeme je ovládat a mít nad nimi absolutní kontrolu. Nelze například zabránit stárnutí či se vyhnout smrti. Dalším Buddhovým argumentem proti existenci átmanu je, že co je nestálé, neuspokojivé a podléhá změně, nemůže být rozhodně považováno za Já.

Podle třetího argumentu nemůžeme hovořit o Já, které je mimo dosah jednotlivých zkušeností. Buddha uvádí možnost nahlížení na Já s ohledem k pociťování. Říká: (1) *Já je identické s pociťováním, tzn. moje Já je pociťování*; (2) *pociťování není moje Já, tzn. moje Já nic nepociťuje*; (3) *pociťování není moje Já, ale moje Já není ani bez pociťování, jeho vlastností (dharma) je pociťovat*.³⁶ Všechny tři body ale zároveň odmítá, protože naše pociťování se bez přestání mění v závislosti na podmínkách a příčinách. Já by se proto muselo také neustále měnit, ale to nelze, protože je vymezeno jako věc, která se nemění. Potom kdyby naše Já bylo bez pociťování, jak by se mohlo tvrdit, že existujeme, pokud bychom nepociťovali? U třetího bodu je také problém. Já, které se neidentifikuje s pociťováním, ale přesto pociťuje, musí být nějak odlišitelné od pociťování. Jak by bylo ale možné toto já pocítit a identifikovat, pokud je mimo oblast našeho pociťování?³⁷

Jedním z názorů také je, že Buddha chtěl svou naukou vyjádřit, že skutečné stálé Já spočívá mimo tělo, vědomí atd. a je třeba ho hledat mimo oblast pěti složek (skandha). Ovšem otázka, zda existuje či neexistuje Já, patří do tzv. deseti „nezodpovězených“ či „nevysvětlených“ otázek, na něž Buddha nikdy nedal zcela jasnou odpověď. Jestliže by Buddha výslovně prohlásil, že átman neexistuje, bylo by možné předpokládat, že Buddha hlásal anihilacionismus, tedy odlišnou identitu jedince při každém zrození, čímž by popřel karmickou následnost činů. To by ale bylo proti jeho nauce o karmických zákonech a s tím spojenou etikou. Eternalismus, tedy tvrzení, že Já je věčné a neměnné, by zase popíralo Buddhovu základní tezi podmíněnosti a nestálosti veškeré existence.³⁸

2.3 Život po smrti v Buddhismu

Buddhismus nemá jednotnou teorii o posmrtném životě. Různé buddhistické školy nabízejí různé názory na to, co se s člověkem děje po jeho tělesné smrti. Všeobecně je pak přijímáno, že se buddhismus zabývá především individuálním posmrtným životem, nezmiňuje žádný kolektivní osud lidstva. Buddhismus přejímá některé koncepce z hinduismu, a to

---

³⁶ HOLBA, J. Buddhova nauka o ne-Já. In: CHLUP, R. Pojetí duše v náboženských tradicích světa, s. 307.

³⁷ tamtéž, s. 307.

³⁸ tamtéž, s. 326.

zejména stěhování duší (transmigraci) a karmu. Člověk se tedy podle této koncepce rodí nesčetněkrát a může se zrodit i do různých druhů existencí. Karma potom určuje, jakou kvalitu života člověk v dalším zrození prožije. Jedině člověk sám je zodpovědný za to, jaký život prožije a je nepřípustné, aby z kvality svého života vinil vnější síly jako božstva, demony nebo osud. Pokud tedy zažívá příjemný život, je to odměna za dobré skutky, které vykonal v předcházejícím životě. Pokud trpí, může vinit pouze sebe a své skutky z předchozího života.³⁹ Ve většině buddhistických proudů ale není tím, co přechází z jednoho života do druhého lidské vědomí, ale karma, která zanechává v novém bytí svou stopu.

Sám Buddha představil pro zastavení tohoto kruhu znovuzrození dvanáct předpokladů, které vytvářejí řetězec na sobě závislých morálních příčin a působí tak na tvar tohoto kruhu znovuzrození. Člověk by měl začít na konci a postupovat pozpátku, aby mohl zpřetrhat tento řetězec znovuzrození. Těmi podmínkami jsou:

12. *Stárnutí a umírání záleží na znovuzrození* (pokud by neexistovalo znovuzrození, neexistovala by ani smrt).

11. *Znovuzrození závisí na vzniku* (jeden život by se nezrodil, pokud by druhý nezemřel a nestal se životem jiným).

10. *Vznik závisí na přivlastnění* (životní proces si přivlastňuje jevové látky, stejně jako oheň si přivlastňuje otop).

9. *Přivlastnění záleží na žádosti* (člověk by měl toužit po smyslových předmětech, po tom existovat po tomto životě a nakonec i přestat existovat po tomto životě).

8. *Žádost záleží na vjemu* (pokud člověk nepoznal pocity příjemné a bolestné, pak by nebyl předurčen hledat pokračování příjemného nebo ukončení nepříjemného zážitku).

7. *Vjem záleží na styku* (před tím, než se pocítí příjemný nebo nepříjemný vjem, je důležitý smyslový a předmětný význam).

6. *Styk záleží na šesti smyslových polích* (oko – viditelná forma, ucho – zvuk, nos – pach, jazyk – chuť, tělo – hmat, mysl – dharma).

5. *Šest smyslových polí záleží na jménu a formě* (mysl a tělo).

---

³⁹ MA'SÚMIAN, Farnáz. Život po smrti v učení světových náboženství. Brno: Jota, 1996, s. 61-62.

4. *Název a forma (celý živoucí organismus) záleží na vědomí, kterým je zde označována jiskra citícího života, která vstupuje do dělohy a oživuje zárodek.*

3. *Vědomí záleží na sklonech nahromaděných během života (karmické pozůstatky skutků, myšlenek a slov).*

2. *Sklony, které vytváří znovuzrození, záleží na nevědomosti Čtyř vznešených pravd.*

1. *Nevědomost.*⁴⁰

Kolo života

Tento dvanáctistupňový řetězec podmíněného vznikání lze nalézt na tzv. kole života.⁴¹ Kolo života představuje základní prvky tibetského buddhismu. Poskytuje vysvětlení a názorné zobrazení znovuzrození na základě karmy. Celé kolo svírá ve svých pařátech Mára, pán smrti. Kromě řetězce podmíněného vznikání je zde dále vyobrazen přehled jednotlivých říší, do kterých se lze znovu zrodit. Ve středu kola života jsou umístěna tři zvířata, která jsou do sebe zakousnutá. Jsou to červený kohout, černé prase a zelený had. Každé z těchto zvířat symbolizuje kořeny zla, které v sobě musí zájemce o buddhistické probuzení odstranit. Červený kohout symbolizuje žádostivost, touhu, žízeň, vášně a lpění na ní. Prase představuje nevědění, nevědomou dualistickou mysl oddělující svět na já a ostatní. Zelený had symbolizuje zášť, nenávisť a odpor. Přesuneme-li se ze středu na okraj, vidíme postavy vznešených bytostí. Stojí vně kola, jsou to arhati, siddhové, bódhisattvové či buddhové, kteří ukazují cestu a napomáhají dosažení nirvány. Symbolizují tak naději, že každý může dosáhnout vysvobození z kola života a vymanit se z koloběhu smrti.⁴²

Smrt tedy není konečnou stanicí. Problémem však je, že se člověk nemusí zrodit právě do říše lidí. V buddhismu existují tři vyšší a tři nižší říše. Do které z nich se člověk znovuzrodí, určuje jeho karma.

Jsou klasifikovány takto:

- Vyšší říše: nebe (říše bohů), říše titánů (říše polobohů, bohů-bojovníků) a lidská říše.
- Nižší jsou označovány jako peklo, říše hladových duchů a říše zvířat.⁴³

---

⁴⁰ MA'SÚMIAN, Farnáz. Život po smrti v učení světových náboženství. Brno: Jota, 1996, s. 63-65.

⁴¹ viz Přílohy, obr. 2.

⁴² BĚLKA, L. Náboženství světa II. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 42-43.

⁴³ Snelling, J. Buddhismus. 1. vyd. Praha: Ikar Praha, a. s., 2000, s. 13.

Říše bohů je v kole zobrazována v horní části. Žijí zde bohové, kteří jsou smrtelní stejně jako ostatní v sansáře. Žijí však dlouho, protože v předchozích životech nahromadili dobrou karmu. Bohové zde žijí bezstarostně a blaženě, neuvědomují si však existenci utrpení, a tak nikdy nepoznají cestu k jeho ukončení.

Říše polobohů zahrnuje bytosti podobné bohům. Jsou s nimi však v neustálém konfliktu. Jsou nazýváni též asurové a patří do oblasti smyslové žádosti.

Říše lidí zobrazuje říši lidí tak, jak ji známe. Jsou zde buddhistické paláce, ale i prosté příbytky. Vyobrazení lidské říše odráží i sociální stratifikaci. Společně s říší zvířat je viditelná pro obyčejné lidi. Pouze v lidské říši lze hromadit dobrou nebo špatnou karmu.

Říše zvířat představuje jedno ze špatných zrození. Ti, kteří se zrodí jako zvířata, musí vytrpět všechny strasti, kterým jsou němé tváře vystaveny.

Říši hladových duchů symbolizují postavy s velkými břichy a úzkými hrdly. Její obyvatelé jsou odsouzeni k věčnému hladu a žízni, potulují se po zemi a žebrají o jídlo. Nikdo je však neslyší.⁴⁴

V **říši pekelných bytostí** končí ti s nejhroší karmou. Dělí se na peklo teplé a studené. Pekelní strážci zde mučí své oběti nejrůznějšími způsoby, aby tak odčinili špatnou karmu. Oběti bývají trestáni obzvláště krutým způsobem – jsou probodáváni žhavými kůly, vařeni v kotlích roztavené mědi, jsou jim lámány kosti a sekány končetiny. Toto však není konečný stav. Jakmile člověk zaplatí za důsledky své špatné karmy, vstoupí zpět do lidské říše. Stejně tak pokud vstoupí do nebe – až vyprchají stopy jeho dobré karmy, vstupuje zpět do lidské říše.⁴⁵

Všechny říše mají společné znaky, a to, že jsou dočasné a podléhají neustále se opakující smrti. Nejvyšším lidským cílem proto je, jak uvádí Buddha, osvobodit se od opakujících se znovuzrození z kterékoli z těchto říší. Tedy dosáhnout nirvány. Buddha také nabízí východisko, jak nirvány dosáhnout. Jedná se o tzv. Vznešenou osmidílnou cestu.

---

⁴⁴ BĚLKA, L. Náboženství světa II. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 44-51.

⁴⁵ MA'SÚMIAN, Farnáz. Život po smrti v učení světových náboženství. Brno: Jota, 1996, s. 65-66.

Vznešená osmidílná stezka zahrnuje následující:

- 1) *Pravé chápání* – neboli rozumové či dokonce intuitivní pochopení a přijetí čtyř vznešených pravd. V posledním kroku jde o jejich úplné uvědomění a pochopení, že neexistuje žádné trvalé „já“.
- 2) *Pravý záměr* – tím rozumíme odhodlání k životu bez smyslné žádostivosti, nenávisti či zlé vůle. Je to záměrné pěstování dobrotivosti vůči všem živým bytostem, soucitu se všemi trpícími, sdílení radosti z úspěchu a štěstí jiných a vyrovnanosti.
- 3) *Pravá mluva* – vyhýbání se lhaní, pomlouvání, hrubým výrazům a planému tlachání.
- 4) *Pravé jednání* – znamená zdržet se zabíjení, braní toho, co nebylo darováno, ubližování živým bytostem, provozování nepříslušných sexuálních aktivit a požívání omamných látek.
- 5) *Pravé živobytí* – znamená nevydělávat si na živobytí činnostmi, které škodí druhým, např. obchod se zbraněmi, zvířaty, drogami, provozováním prostituce, obelhávání a okrádání lidí prací apod. V buddhismu je v podstatě zájem o dobro ostatních i zdrojem vlastního dobra.
- 6) *Pravé úsilí* – snaha vyhnout se neprospěšným stavům mysli a naopak pěstování zdravých stavů mysli a snaha udržet si je.
- 7) *Pravá bdělost* – všímavost (bdělost) je ústředním bodem meditace. Provádí se důkladným pozorováním těla, uvědomováním si tělesných funkcí, duševních pochodů, všech vjemů, pocitů a dalších obsahů vědomí. Touto bdělou přítomností lze rozpustit všechny nepravdivé představy o nás a o světě. Vede k odstranění lpění na vlastní osobnosti.
- 8) *Pravé soustředění* – zahrnuje meditační techniky, které slouží k prohloubení všímavosti, ale zachází až do úrovně zklidnění a utišení mysli. Vede ke vzniku vhledu do pravé skutečnosti.⁴⁶

Dodržování osmidílné stezky vede ke svatosti a nakonec k nirváně. Svatý tak překoná trojí otravu – nevědomostí, smysly a žádostí znovuzrození. Zároveň získá moudrost, mravnost, milosrdenství, shovívavost, úsilí a meditaci. Je buddhistickým ideálem toho, čím by měl být

---

⁴⁶ Osmidílná stezka. [online]. Dostupný z: <http://www.buddha.cz/buddhamangala/buddhova_nauka.html>. [cit. 2015-12-06].

člověk, tedy shovívavý, dobrý a oplývá láskou k lidem, netrpí a ani nenalézá potěšení v pozemských radostech. Netouží po životě ani po smrti, pouze očekává smrtí vstup do nirvány. Může se však zdát, že nirvána je jakýsi definitivní konec, úplný zánik. Buddha říkal, že nirvána je konec strastiplného vzniku. Je to věčný stav, konečný mír, který není ani bytím, ani nebytím, protože tím skončí všechny konečné stavy. Lidské vědění a lidská řeč to nedokáží pochopit.⁴⁷

---

⁴⁷ MA'SÚMIAN, Farnáz. Život po smrti v učení světových náboženství. Brno: Jota, 1996, s. 68.

3 Pojetí duše a posmrtný život v taoismu

Taoismus patří mezi základní směry staročínské filosofie a zároveň se řadí mezi jedno z nejrozšířenějších náboženství v Číně. Nelze s přesností určit období jeho vzniku, pravděpodobně jde o 5. století př. n. l. Některé prameny však ztotožňují jeho vznik s životními údaji mudrce Lao-c'. Uvádí se tedy až 4. století př. Kr., i přesto, že o existenci osoby Lao-c' dosud existují pochybnosti. Kořeny taoismu lze vystopovat již ve starém světě šamanismu, díky němuž se také přetransformoval v životaschopné náboženství dnešní doby. Šamanismus byl založen na myšlence dvou paralelních světů – duchovním a fyzickým. Tvrdí, že každý strom, zvíře, skála či řeka mají svého ducha. Ublížovat jim může člověku způsobit neštěstí. Je tedy velmi důležité znát způsoby, jak s duchovním světem komunikovat. Významnou roli zde hraje postava šamana. Toto přesvědčení, že se všechny části fyzického světa zrcadlí i ve světě duchovním, se odráží i v taoismu. Učí člověka kladnému vztahu k přírodě a snaží se jej naučit následovat cestu přírody a řídit se jejími silami a zákony. Harmonie a rovnováha v přírodě odráží harmonii a rovnováhu vesmíru. To je velmi zásadní myšlenka šamanismu i taoismu.⁴⁸ Důsledně se zde také uplatňuje morální právo před legálním. Protože všechna světská ustanovení jsou výmyslem člověka, nikoli přírodními zákony a jakékoli zasahování narušuje přirozený běh věcí.

Základní taoistickou literaturou je kniha Tao-te-t'ing připisovaná mistru Lao-c'. Slovo *tao* znamená v čínštině doslova stezka nebo cesta. Tao ale bývá chápáno jako něco nezachytitelného a zároveň všepronikajícího. Je to nepopsatelný zdroj veškerého bytí, prvotní příčina, nejvyšší realita, omezená skutečnost, prazáklad světa. Je to zákon, který ovládá vesmír a vede člověka k životu v harmonii s tímto vesmírem. Vyznavači tao kráčí cestou přírody a přirozenosti, stejně jako teče voda v přírodě. Bez jakéhokoli úsilí plyne klidně z hor do údolí. Zároveň se však může stát i nejmocnějším z živelů. S vyznavači filosofického taoismu je to stejné, mají blízko k mystice a hlubokému klidu. Utišením svých smyslů a chutí dosahují vnitřního pochopení taa, jednoty, věčnosti a harmonie. Nečinnost či pasivita, nazývaná *wu-wei*, je základem taoistické etiky. Člověk by se měl osvobodit od vášní a tužeb, napodobit tiché konání přírody, a tím si osvojit kosmický řád tao. To vede k splynutí s přirozeným během přírody, k dosažení jednoty s tao.⁴⁹

---

⁴⁸ PALMER, Martin. Taoismus. Praha: Ikar, 2002, s. 25-32.

⁴⁹ ALLAN, John a kol. Víry a vyznání. Praha: Slovart, 1994, s. 34.

Tao je zároveň i *te*, které se překládá jako síla nebo ctnost. Tato síla působí při veškerém tvoření, rozvoji či zachování světa. Tao a jeho sílu však nelze nijak zachytit a využít, přesto se o to stoupenci lidového taoismu pokoušejí prostřednictvím magie a rituálu. Velmi často jsou zaujati smrtí a hledáním nesmrtnosti.⁵⁰

Získání nesmrtnosti je nejvyšší ideál taoistů. K dosažení tohoto cíle musí člověk praktikovat taoismus jak zevnitř, tak navenek své fyzické existence. Trénink zahrnuje tělesné a dýchací cvičení, hluboké rozjímání a zároveň i užívání elixírů. To vše je doplněno konáním dobrých skutků a pomáháním druhým. Důležité je neustále rozvíjet sám sebe duševně i fyzicky. Pokud člověk uspěje v obou aspektech, může vstoupit do světa nesmrtných.⁵¹

Spisy zachycující taoistické učení byly shromážděny z různých historických období pod jednotným názvem taoistický kánon. Nejranější kánon se objevil během dynastie Tchang, následovaný dalšími vydáními vytvořenými v dynastiích Sung, Ťin, Jüan a Ming. V období dynastie Jüan došlo kvůli nařízení císaře ke spálení taoistických kánonů, a tak se dodnes zachovaly pouze dvě vydání vytvořené během vlády císaře Ču Čchi-čena a císaře Wang-li z dynastie Ming. Všechny spisy jsou údajně božsky inspirované a zjevené taoistům ve stavu vytržení. Dnes se snaží Čínská taoistická asociace znovu sestavit komplexní soubor taoistického učení nazvaný Čínský taoistický kánon.

Taoismus během svého dlouhodobého vývoje ovlivnil čínskou filosofii, literaturu, umění, medicínu a vědu. Taoistické úsilí dosáhnout nesmrtnosti vyústilo v mnoho medicínských či chemických úspěchů. Například střelný prach, jeden ze čtyř velkých čínských objevů, byl vytvořen taoisty během jejich pokusů o vytvoření elixírů. Žádné nápoje či tablety nesmrtnosti se však objevit nepodařilo. Dnes je taoismus jedním z pěti hlavních náboženství v Číně a má obrovské množství vyznavačů, jehož přesné číslo je těžko určitelné. Je zde více než 1 600 chrámů a více než 25 000 taoistických kněží. Během dějin vzniklo i několik taoistických škol. Taoistické učení si našlo cestu i do dalších částí světa. Svou pozornost si získalo zejména díky metodám udržení se ve formě a harmonickému soužití mezi přírodou a lidmi.⁵²

---

⁵⁰ KÜNG, H. Po stopách světových náboženství. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 122.

⁵¹ YIN, Zhihua. Taoism by the Taoist Association of China. Beijing: Foreign Languages Press, 2005, s. 9.

⁵² tamtéž, s. 10-11.

3.1 Lao-c' a Tao-te-ťing

Existence mistra Lao-c' je poměrně nejistá. Během historie vzniklo několik životopisů, jejichž věrohodnost nelze zcela potvrdit. První životopis sepsal S'-ma Čchien v 1. století př. Kr. Uvádí, že Lao-c' se narodil ve vesnici Ču Jen, v oblasti Laj, ve státě Čchu. Jeho skutečné jméno bylo Li Er, jméno Lao-c' přijal až později a v překladu znamená „starý mistr“. Lao-c' pracoval jako dvorní archivář ve státě Čou, což bylo poměrně nevýznamné postavení. V biografii je také zmínka o setkání Lao-c' s Konfuciem. Zda toto setkání skutečně proběhlo, nelze s přesností říci. O starém mistrovi pak už je známa pouze jeho poslední cesta, kdy v zoufalství nad světem malých čínských států opustil Čou a vydal se na západ.⁵³ Při své cestě došel k horskému průsmyku Chan-kchu a zastavil se na noc u strážce brány Kuan-jin. Ten poznal, o koho jde, a pochopil, že mistra už nikdy neuvidí. Uprosil ho tedy, aby své myšlenky sepsal. Výsledkem byla kniha Tao-te-ťing. Tak hovoří pověst. Skutečností však s největší pravděpodobností je, že knihu nese-psal jeden člověk v průběhu jedné noci. Myšlenky a učení v Tao-te-ťingu byly shromažďovány v průběhu celého století a poté připsány postavě Lao-c'a.⁵⁴

Tao-te-ťing

Původní název knihy byl podle jejího připisovaného autora - Lao-c'. Teprve někdy mezi 1. stoletím před Kristem a 1. stoletím po Kristu získala svůj nynější název. Za vlády dynastie Tchang pak byla povýšena na úroveň klasické kanonické knihy. Je rozdělena do dvou částí. V prvním oddílu je nejprve definováno tao a do detailů zkoumáno. Druhý oddíl je věnován te. Každá kapitola je pak směsicí krátkého ponaučení a výkladu. Nemá jednu ústřední myšlenku, kterou by pak rozvíjela, ale obsahuje množství myšlenek a moudrostí, jež nutí k přemýšlení. Text zkoumá otázky poznání, času, jazyka a významu, tao a vztahy materiálnosti a nemateriálnosti. Snaží se člověku pomoci pochopit svět kolem něj. Vedle těchto myšlenek obsahuje také rady panovníkovi, jak správně vládnout, jak vládnout v souladu s tao.⁵⁵

---

⁵³ Západ označoval v čínské mytologii zemi divů, zázraků, zemi záhrobního světa. Bylo to místo, kam vznešení a spravedliví odcházeli žít svůj posmrtný život. Cestou na západ se tedy rozumělo jít zemřít.

⁵⁴ PALMER, Martin. Taoismus. Praha: Ikar, 2002, s. 55-62.

⁵⁵ tamtéž, s. 63-76.

3.2 Taoistické pojetí duše

Na rozdíl od neurčitého pojetí v buddhismu, připouští taoismus existenci jakési individuální podstaty každé bytosti. Tato podstata vychází z tao, nedefinovatelné prapříčiny všech věcí, zdroje veškerého bytí. Duše a tao se v podstatě neliší. Podle slov taoistického kněze, uváděných v Knize vznešeného o odezvě a odplatě, je duše tao a tao je duše. Jestliže je duše od tao oddělená, bude člověk stále zakoušet znovuzrození a bude spoután žádostivostí, hrabivostí a hněvem. Pokud ale duše je v jednotě s tao, dosáhne člověk „ráje a země nesmrtelných“.⁵⁶

Koncepce duše není úplně tak jednoduchá, jak se může zdát. Čínská kniha života nabízí mnohem podrobnější náhled na tuto problematiku. Podle ní je v každém člověku obsažena tzv. centrální Jednota. Ta se však ještě před narozením rozdělí na dvě substance – bytí (sing) a život (ming). Bytí je nadindividuální, je to něco, co činí člověka člověkem, duchovní bytostí. Život přesahuje individuum tím, že člověk musí přijmout osud, který není z jeho vědomé vůle. Dle taoismu se jedná o hru přírody, která sice nemůže obcházet zákony tao, ale je zcela náhodná (podobně jako v buddhismu působení karmy). Bytí a život (sing a ming) jsou nejsubtilnějším tajemstvím tao a jejich cílem je návrat k Jednotě. Člověk je pak ožívován souhrou dvou duševních útvarů:

- „*chun*“ – překládané jako animus (náleží k principu jang)
- „*pcho*“ – pojmenované jako anima (odpovídající principu jin)⁵⁷

Anima představuje duši tělesnou, svázanou s tělesnými procesy, pojí se k vědomí a působí v něm. Proto také nese označení „vědomý duch“. Je zdrojem senzitivní a smyslové činnosti. Na druhé straně animus reprezentuje vyšší duši, duši spirituální, a lze se u něj také setkat s názvem „prvotní duch“. Prvotní duch je schopen řídit tvořivé procesy těla, ztělesňuje se v lidském embryu. Na rozdíl od prvotního, je nám vědomý duch zcela zjevný.⁵⁸

Život je vzájemný vztah těchto dvou složek. Záleží potom, která ze složek převažuje. Pokud anima převezme vládu nad animem, přinutí jej, aby jí sloužil. Tím se vyčerpá život a původní bytí je „zcizeno“. Závěrem je smrt. Zcizením ustupuje osobní stránka, bytí se stává bezmocným přízrakem, protože mu chybí životní síly. Podle svých dobrých či špatných

---

⁵⁶ PALMER, Martin. Taoismus. Praha: Ikar, 2002, s. 161.

⁵⁷ Jin a jang jsou dva protikladné principy, které působí ve všem, co existuje. Vycházejí však z nedílné jednoty. Reprezentují světlo a temnotu, a tak i veškeré polární protiklady.

⁵⁸ JUNG, C. G., WILHELM, R. Tajemství zlatého květu: čínská kniha života. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 36.

skutků se dostává do nebe či do pekla, což jsou nehmotné, ryze vnitřní duchovní stavy. Pokud ale animus ovládne síly animy, osvobodí se od vnějších věcí. Lidské Já se vyprostí z pout se světem a po smrti zůstane živé. Zniternění životních sil zabraňuje tomu, aby se rozplynulo ve vnějším světě. Vytvoří centrum života ve vnitřní rotaci monády, nezávislé na existenci těla. Takové bytí trvá, dokud trvá vnitřní rotace. Poté se navrácí k jednotě, k tao.⁵⁹

Významnou roli při tom hraje meditace a regulace dechu. Jestliže chce člověk proniknout do subtilních oblastí, musí nejprve dokonale ovládat své tělo a srdce. Musí být zcela uvolněný a klidný, vypustit z mysli veškeré starosti a ničím se nerozptylovat. Taoisté věří, že lidský dech je nositelem duchovní síly. Dechovými cvičeními lze dosáhnout komplexní hygieny duše a dojít k vyrovnaní energie a harmonizaci těla a duše. Stejně tak i pomocí bojových cvičení tchaj-t'í, jejichž smyslem je zajistit proudění životní energie do celého těla.

Po smrti upadne anima do země a shnije. Prvotní duch (animus) po smrti vystoupá vzhůru do oblak, je tam chvíli činný a poté se odebere do nebeských prostor. Animus je ovlivňován koloběhem kosmu. Tímto oběhem se vracíme zpět k místu stvoření. Ačkoliv jsou anima a animus původně jedním (v jedné působící a pravé jsoucnosti), po smrti se odlučují a jdou svými cestami a stávají se dvojím.⁶⁰

Smrt ale není chápána v taoismu jako něco zlého, nebo jako hrozba. Smrtí je rozuměn pouze jakýsi přechod jedné specifické existence do jiné existence, tedy z konkrétního bytí do ne-bytí, ne-existence. Bývá popisována také jako návrat k prapůvodní jednotě. Skladební struktura celku se pouze mění, ale nezaniká. Smrt se vztahuje pouze na tělo, tedy na animu, vědomého ducha. Non-existence je úplným a původním prapočátkem veškerenstva. Tedy to nepojmenované jedno (tao). Existence, ono pojmenované, může být označeno také jako matka všech věcí, matka veškerenstva. Jednotlivé bytosti musí pochopit svůj počátek, držet se jej a nakonec se k němu vrací.⁶¹ V Tao-te-t'ingu se doslova píše:

Dosáhnout vrcholu prázdna!

Požívat plnosti klidu!

V společném procesu rodí se všechno tvorstvo,

a vše, jak pozoruji, se znovu vrací zpět.

---

⁵⁹ JUNG, C. G., WILHELM, R. Tajemství zlatého květu: čínská kniha života. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 34-38.

⁶⁰ tamtéž, s. 123-124.

⁶¹ Lao-c'. Tao-te-t'ing – O tao a ctnosti. Praha: DharmaGaia, 1997, s. 140-144.

*Každý tvor rozkvétá a roste do plnosti
a každý tvor se znovu vrací k svému prazákladu.
Návrat k prazákladu znamená plnost klidu.
To je, čemu se říká naplnit své určení.*

*Naplnit své určení – znamená věčnost.
Znát věčnost – znamená osvícenost.
Neznat věčnost – znamená zaslepenost a zkázu.⁶²*

Někteří autoři však tvrdí, že se nelze vrátit tam, kde jsme nikdy nepřestali být. Součástí tao, velké jednoty, jsme neustále. Pokud by se však skutečně hovořilo o „návratu“, pak jde o cestu taa samotného z jeho individualizujícího projevu zpět k sobě samému, k nebytí, bezejmennosti.⁶³

Je třeba si také uvědomit, že podle taoistického učení je lidské tělo přesnou kopií vesmíru a oba podléhají společným zákonům. Prohlašuje, že člověk je malý kosmos, jenž není od velkého kosmu oddělen žádnými bariérami. Přejít z jednoho stavu do druhého je díky stejným zákonům otevřeno. Duše a kosmos se chovají jako vnitřní a vnější svět. Člověk se tak podílí na vesmírném dění a je do něj zapojen jak nitrem, tak i vnějškem, přičemž nitro člověka je jednou z jevových forem tao.⁶⁴

3.3 Posmrtný život v taoismu

V první řadě je třeba připomenout, že cílem raného taoismu bylo hledání nesmrtelnosti. Tato myšlenka a touha po věčném životě byla velmi populární. Idea nesmrtelnosti však znamenala věčnost duše i těla. Bez těla nemohlo být žádné nesmrtelnosti dosaženo. Z tohoto důvodu se hledaly způsoby transformace lidského těla ve věčný prostředek duše, tedy nikoli jen vyvázání se z omezení života prostřednictvím meditace. Tělo se mělo stát věčné užitím různých pilulek, elixírů života nebo praktikováním jiných metod,

---

⁶² Lao-c'. Tao-te-ťing – O tao a ctnosti. Praha: DharmaGaia, 1997, s. 62-63.

⁶³ NAVRÁTIL, Jiří. O nebeském a lidském: studie o klasickém filozofickém taoismu. Praha: Avatar, 2003, s. 17-18.

⁶⁴ JUNG, C. G., WILHELM, R. Tajemství zlatého květu: čínská kniha života. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 34-35.

kteře měly zaručit, že tělo bude transformováno v jakousi věčně žijící lidskou schránku, jež je schopna nést duši a dosáhnout tak sjednocení s počátkem, nebesy a zemí.⁶⁵ Touha po věčném životě byla rozšířena i mezi starověkými čínskými vládci a díky pokusům o nalezení elixíru nesmrtnosti byla čínská kultura, ale i svět, obohacena o různé poznatky v oblasti medicíny. I přesto, že velké množství těchto experimentů končilo paradoxně spíše smrtí.

Právě kvůli hledání nesmrtnosti nevěnují taoisté příliš mnoho pozornosti tomu, co se děje po smrti. Cílem taoistů je stát se nesmrtelným, spíše než vstoupit do nějakého života po smrti. To bylo potvrzeno také při archeologických průzkumech hrodek vznešených. Nebyly zde nalezeny žádné jednotné znaky, které by nasvědčovaly ve víru v posmrtný život. Taoisté se snaží žít pro okamžik, žít svůj život jednoduše, s vnitřním klidem a samozřejmě v souladu s přírodou. Velký důraz kladou na zdraví a dlouhý život. Jak již bylo řečeno, ke smrti se staví spíše jen jako k přeměně z jednoho stavu do druhého, jako návratu tao k sobě samému. S rozšiřováním buddhismu v Číně pak byly přejaty některé myšlenky o posmrtném životě i do taoismu, zejména o koloběhu zrození.⁶⁶

Na rozdíl od raných taoistických mistrů, kteří se nezabývali životem po smrti, vznikla v čínské lidové tradici určitá koncepce posmrtné existence. Ti, kteří následovali cestu během života, mají větší šanci stát se po smrti významnými bytostmi, kteří pomáhají pozůstalým na zemi. Můžeme se zde setkat s odchodem duše zemřelého do říší, v nichž se soudí jeho počinání za života. Nebe obývají bohové nejrůznějšího druhu. Setkáme se s bohem země, města, kuchyně, bohatství, literatury, války a dalšími. Nejvyšším z nich je Nefritový císař, který vládne nad veškerou skutečností (fyzickou i duchovní). Není však všemocným, jeho vůle může být zmařena. Stejně tak existuje i taoistické pojetí pekla, jehož nejvyšším králem je Jama. Tento král je zobrazen na pekelných bankovkách, které bývají vždy na pohřbech, na Nový rok a o svátku Čistoty a jasu páleny, aby měli zemřelí po smrti prostředky na živobytí. V taoistickém pekle, stejně jako v buddhistickém a hinduistickém, zažívá zemřelý obrovská muka. Může být stažen z kůže, zahrabán mezi odpornou havěť, požírán divokou zvěří, připoután k rozžhavenému sloupu, rozpárán, rozemlet a podobně. Celkem existuje deset pekelných a v každém z nich vládne jiný král, který má na starosti trestání různých činů.⁶⁷

---

⁶⁵ PALMER, Martin. Taoismus. Praha: Ikar, 2002, s. 145-149.

⁶⁶ Life after Death: Taoism. [online]. Dostupný z: <<http://lifeafterdeath.com/life-after-death-taoism/>>. [cit. 2016-02-17].

⁶⁷ PALMER, Martin. Taoismus. Praha: Ikar, 2002, s. 175-190.

V **prvním pekle** vládne Čchin-kuang. Soudí duše ihned po příchodu do pekla. Ten, kdo se nedopustil žádného hříchu, je poslán zpět na zem v nové podobě. Kdo se naopak proviní, je odsouzen k pekelnému putování. Nejprve se setkávají se zrcadlem hříšníků, kde se objevují tváře všech obětí (lidských i zvířecích), které dotyčný v době svého pozemského života zabil. Sebevrazi bývají ihned Čchin-kuangem posláni zpět na zem, protože se pokusili vzít do svých rukou to, co náleží jen nebesům. V podobě duchů pak musí na zemi dožít zbývající roky, které jim byly nebesy určeny.

Králem **druhého pekla** je Čchu-t'iang. Jeho objektem zájmu jsou především hříšníci, kteří ubližovali zvířatům či lidem, nepoctiví dohazovači sňatků či špatní lékaři.

Třetí peklo je královstvím vládce Sung-ti. Ten trestá prolhané úředníky, zlostné ženy a neposlušné otroky.

Ve **čtvrtém pekle** vládne král Wu-kuan, kam přicházejí podvodníci, nepoctiví a podlí lidé.

Vládce **pátého pekla** je sám Jama, ke kterému se dostávají ti, co porušili náboženské zákony a morální kodexy, ale také všichni ti, kteří měli co dočinění s prostitutcí. Existuje pro ně obzvlášť krutý trest, kdy musí sledovat, co se stalo po jejich odchodu s jejich milovanými, na které jsou seslány pohromy a neštěstí vyvolané jejich zlým chováním.

Šesté peklo obývají ti, co zneužili jmen, obrazů nebo moci bohů, chrámů a víry. Vládce zde je král Pien-čcheng.

Sedmému pekle vládne Tchaj-šan Čun. Sem přicházejí kanibalové, ti, co ničili hroby nebo týrali své sloužící.

Osmému králi pekel Pching-tengovi čelí ti, kteří povstali proti svým vlastním rodičům.

Deváté peklo, řízené králem Tu-š', je nejstrašnějším ze všech. Jsou sem posíláni sebevrazi, kteří si nemohou odpracovat své zbývající roky na zemi. Ve městě sebevrahů pak musí prožívat svou sebevraždu neustále dokola.

Král **desátého pekla**, Čuan-lun, rozhoduje o koloběhu znovuzrození. Právě on určuje, v jaké formě se bytost znovu narodí. Duši je pomocí mýdlového nápoje vymazána z paměti veškerá pekelná mučení a přechází život a je poslána zpět na zem.⁶⁸

Závěrem lze tedy říci, že taoisté věří v existenci duše i po smrti. Říkají, že narození není začátek a smrt není konec. Duše ale není znovuzrozena, prostě se jen přemístí do jiné existence. Tato taoistická verze reinkarnace se neustále opakuje, dokud není dosaženo tao. Život, smrt a další narození je taoisty chápáno jako opakující se cyklus, jenž nemá začátek ani konec. Úsilím taoismu proto je přesáhnout život na zemi jako fyzické bytosti a dospět k harmonii s přírodou a universem. Konečným cílem je pak dosažení nesmrtelnosti, návrat k prapůvodní jednotě. To, co je taoisty nazývané dosažení tao.⁶⁹

---

⁶⁸ PALMER, Martin. Taoismus. Praha: Ikar, 2002, s. 190-192.

⁶⁹ Life after death – Taoism. [online]. Dostupný z: <<http://death.findyourfate.com/life-after-death/taoism.html>>. [cit. 2016-02-17].

4 Pojetí duše a posmrtný život v judaismu

Judaismus je náboženství s dlouhou a velmi bohatou historií. Jeho počátky sahají více než čtyři tisíce let zpět. Jedná se sice o jedno z nejmenších světových náboženství, co se počtu vyznavačů týká, ale jeho vliv a geografický rozsah je mimořádně velký. Celosvětová židovská populace čítá přibližně 14,3 milionů osob, z nichž ani ne polovina (6,2 milionů) žije v Izraeli. Nejvíce je židovské obyvatelstvo zastoupeno v USA (New York, Miami, Los Angeles) a Evropě (Rusko, Francie, Spojené království).⁷⁰

Judaismus je pravděpodobně nejstarší monoteistické náboženství na světě. Věří v jediného Boha, věčného, univerzálního vládce a stvořitele všeho. Bývá označován různými názvy – Jahve, Adonaj, JHVH, Hospodin apod. Náboženství vzniklo jako akt uzavření smlouvy mezi jediným vyvoleným národem a Bohem. Smlouva byla nejprve uzavřena s Abrahamem, poutníkem z Mezopotámie. Ten bývá označován za praotce židovského národa. Za to, že bude věřit v Boha, mu byl přislíben domov a početné potomstvo. Stvrzením smlouvy s jediným Bohem byla obřízka. Ta se provádí dodnes na znamení přijetí monoteismu. Na boží příkaz pak Abraham odešel se svou rodinou do Kenaanu (později známého jako Palestina). Po překročení řeky Eufkrat dostali jméno Hebrejci („z druhého břehu“). Abraham měl dva syny – Izáka a Izmaela. Izák byl duchovním dědicem svého otce, z Izmaela vzešlo další monoteistické náboženství – islám. Izákův syn, Jákob, měl dvanáct synů, od kterých je odvozeno dvanáct izraelských kmenů. Po vypuknutí hladomoru, odešla Jákobova rodina do Egypta. Zpočátku si žili klidně, záhy nato se však z Izraelitů stali otroci. Trvalo čtyři století, než Mojžíš s pomocí boží osvobodil a vyvedl Izraelity z Egypta. Čtyřicet let potom putovali pouští, než došli do země zaslíbené. V průběhu cesty uzavřel Bůh s Mojžíšem na hoře Sinaj smlouvu deklarující Židy jako Bohem vyvolený národ. Mojžíš získal od Boha Desatero přikázání, které se židé zavazují dodržovat. Stal se prvním prorokem v historii lidstva.⁷¹

Po dobytí Kenaanu, kde se Izraelité usadili, se kmeny spojily v jedinou monarchii a zvolili si prvního krále Saula. Toho vystřídal David, jenž stanovil Jeruzalém jako hlavní město, a poté jej vystřídal jeho syn Šalamoun. Po smrti krále Šalamouna se království

---

⁷⁰ Židovský tiskový a informační servis [online]. Dostupné z: <<http://www.ztis.cz/rubrika/zidovske-komunity-ve-svete/clanek/celosvetovy-pocet-zidu-je-stale-nizsi-nez-byl-v-dobe-pred-holocaustem>>. [cit. 2016-03-02].

⁷¹ CAMUS, Jean-Yves. Svět Židů. Praha: Levné knihy, 2008, s. 9-10.

rozdělilo na Izrael a Judsko. Významnější, větší a bohatší byl Izrael na severu, dokud jej v roce 722 př. n. l. nezničila Asýrie. Judsko na jihu bylo zase dobyto králem Nebukadnezarem z Babylonie, kdy zničil jeruzalémské náboženské centrum – Chrám a příslušníky vyšších vrstev odvěkl do Babylonie. Židé tak byli nuceni zachovat si své národní náboženství jako exulantskou víru na dlouhá staletí rozptýlení po světě. V roce 539 př. n. l. dobyli babylonskou říši Peršané a Židé se mohli vrátit do Judska, kde opět vybudovali Chrám. Ti, již zůstali mimo Izrael, existovali v židovských obcích nazývaných diaspora (rozptýlení). Nejstarší komunity v diaspoře se nacházely v Babylonii a Egyptě. V období dobytelských tažení Alexandra Velikého se dostalo Judsko pod římskou nadvládu. To znamenalo vnucování antické kultury a ztotožnění božstev podrobených národů s božstvy antického panteonu. Židé se však vzbouřili a znesvěcený Chrám znovu zasvětili. Judsko bylo nakonec roku 63 př. n. l. dobyto Římany.⁷²

Po povstání Židů proti Římanům byl zničen Jeruzalém i Chrám (70 po Kr.). Ztratili tak geografické a náboženské centrum. Jeruzalém se nakonec stal římskou kolonií a Židům byl zakázán vstup do města. Ve druhém a třetím století pak žili Židé rozptýlení po celé římské říši. Od čtvrtého století přibývalo protižidovských zákonů a docházelo ke konfliktům mezi křesťanstvím a židovstvím. Ve Španělsku a ve Francii žily skupiny judaistů dlouho nerušeně. Až v období křížáckých tažení začali být Židé v celé západní Evropě pronásledováni.⁷³

Kvůli vyhnání Židů ze Španělska v roce 1492, pogromům ve střední Evropě od 17. století a holocaustu za druhé světové války, se postupně přeměnila židovská diaspora v nucený exil. Ten trval až do vzniku Státu Izrael v roce 1948. Od tohoto okamžiku se stal život v diaspoře otázkou svobodné volby každého Žida. Jeruzalém ale zůstává symbolickým duchovním centrem všech Židů. Na závěr svátku připomínající osvobození z egyptského otroctví, Pesach, se Židé po celém světě zdraví pozdravem „příští rok v Jeruzalémě“. V židovských domech se také tradičně nechává kus zdiva neomítnutý, stejně jako se dodržuje tradice rozbíjení talíře v den zasnub či sklenice v den svatby, jako připomínka zkázy Jeruzaléma a zboření Chrámu, bývalého centra judaismu.⁷⁴

---

⁷² COOGAN, Michael D. Historie náboženství. Praha: Knižní klub a Balios, 1999, s. 20-21.

⁷³ BAUMANN, Arnulf H., ed. Co by měl každý vědět o židovství. Praha: Kalich, 2000, s. 17-18.

⁷⁴ CAMUS, Jean-Yves. Svět Židů. Praha: Levné knihy, 2008, s. 13.

4.1 Tóra a talmud

Základem judaistické nauky je Tóra neboli Zákon, jenž má dvojí podobu – psanou a ústní. Psaným Zákonem je Pentateuch (Pět knih Mojžíšových), který vypráví o původu světa, prapředcích Izraele, dějinách hebrejského národa až po smrt Mojžíše. Jde o Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium. Text těchto knih prý nadiktoval Mojžíšovi na hoře Sinaj sám Hospodin. Vedle dobrodružných dějinných pasáží obsahuje také veškeré příkazy a zákazy, jež musí Židé dodržovat. V hebrejštině je Pentateuch označován slovem Tóra a bývá překládán jako Zákon, přestože je pravým významem spíše „učení“. Tóra obsahuje 613 přikázání, kterými je každý Žid povinen se řídit. Málokdo je však schopen tato pravidla naplnit beze zbytku, jde spíše o snahu a dobrou vůli každého. Tato neustálá snaha je jednotlivým prvkem židovského společenství. Podle ortodoxního učení byla i ústní Tóra předána Mojžíšovi na hoře Sinaj současně s psanou Tórou.

Ústní Tóru představuje Talmud, který obsahuje rabínské výklady psané Tóry. Talmud uvádí záznam diskusí rabínů a učenců nad tématy Zákona. Nelze zde tedy najít žádná konečná všeobecně platná stanoviska. Další generace učenců pak polemizují nad názory uvedenými v Talmudu nebo se na něj odvolávají. Tyto komentáře k Tóře mají dvojí rozměr. Jedním z nich je *Mišna* (opakování učení), která obsahuje starší diskuse. Druhým je *Gemara* (doplnění, uzavření). Původně byly tyto názory podávány jen ústně, ale z důvodu rozptýlení Židů po světě a snahou zachovat tyto rozhovory, byly písemně zaznamenány a rozšířeny. Talmud obsahuje nejen debaty rabínů, ale zahrnuje i zprávy o politických dějinách či anekdoty ze života učenců. Jeho obsah byl upevněn a dále se nerozšiřoval. Představuje autoritativní text pro všechny generace židovských učenců.⁷⁵

Židovská Bible obsahuje nejen Pět knih Mojžíšových, ale zahrnuje ještě další dvě části. Proroci (*Neviim*) pojednávají o historických dílech a proroctvích. Třetí částí je výběr poezie, moudrostí, proroctví a historických událostí známých pod názvem Spisy (*Ktuvim*), neboli *Hagiografa*. Hebrejská Bible bývá též označována výrazem Tanach – akronymem odvozeným z počátečních písmen Tóry, Neviim a Ktuvim.⁷⁶ Křesťanská veřejnost interpretuje židovskou Bibli jako Starý zákon.

---

⁷⁵ CAMUS, Jean-Yves. Svět Židů. Praha: Levné knihy, 2008, s. 20-21.

⁷⁶ COOGAN, Michael D. Historie náboženství. Praha: Knižní klub a Balios, 1999, s. 30.

4.2 Judaistické pojetí duše

Židovský pohled na lidskou duši není jednotný a v průběhu století se postupně proměňoval. Otázky kdo jsme, odkud jsme přišli a kam směřujeme, jsou neustálým centrem pozornosti téměř všech náboženství. I židé se snaží najít na tyto otázky odpovědi. Výchozím textem pro tuto problematiku je Bible.

V hebrejské Bibli převládá monistické pojetí člověka. To znamená, že není složený ze dvou částí, duše a těla, ale je pokládán za jednotný celek, psychofyzickou jednotu. Bůh, jako stvořitel všeho, utvořil i člověka a oživil ho tím, že mu vdechl „dech života“, „ducha“. Bůh sám je proto označován jako duch, kdežto člověk je tělo. Tímto protikladem však není lidské tělo znevažováno, pouze zdůrazňuje pomíjivý charakter lidské existence v protikladu s všemohoucností a věčností Boží. Oživující princip ve smyslu fyzického (biologického) života, stejně jako ve smyslu emocionálního či rozumového života bývá označován pojmem *nefeš*. Nelze jej však považovat za ekvivalent duše jako bytí nezávislého na těle. *Nefeš* označuje spíše jednotlivou psychofyzickou podstatu člověka, která žije, myslí a cítí. Je brána jako paralela těla a v jistém smyslu je s ním identická. Tělo a duše jsou jedno. Živého člověka tedy tvoří tři složky: tělo (*guf*), duše (*nefeš*) a Boží dech – duch (*ruach*). Život je chápán jako síla a každá choroba tuto sílu oslabuje. I spánek znamená vyřazení této síly, stejně jako nemoc či smrt. Uzdravováním se síla vrací, oživuje. Také na krev je nazíráno jako na nositele duše. Duše je totožná s krví, proto Tóra zakazuje židům konzumaci zvířecí krve či krve s masem, tedy duše s tělem. To ukazuje, že duše a tělo dohromady tvoří jedince. Duše není samotným oživujícím principem či něčím tělu nadřazeným. Nelze však ani tvrdit, že duše je v těle uvězněna. Tvoří spolu jednotu.⁷⁷

Jako stvořitel je Jahve také soudcem svého stvoření. Jeho morální, kosmická a sociální spravedlnost vytváří základní normu vesmíru. Člověk je služebníkem Božím, musí žít v respektu k němu. Podle biblického pojetí je spojování duše s podstatou jejího stvořitele nemyslitelná. Člověk uznává Boha jako stvořitele a absolutního vládce a musí dodržovat jeho zákony a přikázání. Nemůže se s ním proto ztotožňovat. Bůh jej pouze obdařil duchem.⁷⁸

Mezi biblickým obdobím a formováním rabínskému judaismu se již objevila teorie, že lidská bytost se skládá z hmotného těla a nehmotné duše. Duše je pak nezničitelná právě proto, že jde o duchovní substanci a v okamžiku smrti opustí hmotné tělo a odchází kamsi do nadpřirozena, kde dále existuje. Koncept nesmrtnosti duše pochází pravděpodobně z řecké

⁷⁷ LYČKA, M. Duše v judaismu. In: CHLUP, R. Pojetí duše v náboženských tradicích světa, s. 148-150.

⁷⁸ ELIADE, Mircea. Dějiny náboženského myšlení I. Praha: ISE, 1995, s. 315-316.

filozofie, kdy Platón rozlišoval mezi tělem a duší. Idea nesmrtelnosti duše měla silný vliv na vývoj západního myšlení, především pak na křesťanství. Judaismus ale nikdy dualismus nepřijal, i když si později přisvojil některé prvky.⁷⁹

Rabínská koncepce vychází z biblického pojetí ducha a je dále rozvíjena. Rabíni zaměřili svou pozornost také na tzv. kolektivní duši izraelského lidu. Židovská existence je jedinečná právě v souvislosti s jakousi božskou esencí, která náleží pouze lidu Izraele. Jedinec je pak odvozen od příslušnosti k tomuto celku. Prohlašuje, že jsou lidé na jednu stranu stejní, protože jim je vtištěna podoba člověka, nemohou tedy tvrdit, že jsou jedineční a povyšovat se nad druhé. Mají ovšem na druhou stranu odlišné osobnosti s příslušnou odpovědností, možnostmi volby a svobodnou vůlí. Podle rabínské teorie je člověk, který se narodí, složen ze tří částí, jež má tři původce – rodiče a Boha. Část z muže (bílá) tvoří mozek, kosti, šlachy. Část z ženy (červená) tvoří kůži, maso a krev. Od Boha pochází duch, život a duše. Oba lidské prvky se podílejí na utváření těla, kdežto Bůh vybavuje člověka životními aspekty, jež zahrnují ducha (emoce), duši (dech, životní princip), smysly a intelekt. Mezi lidskými účastníky a Bohem vládne hierarchická nevyváženost. Když Bůh svou část neuskuteční, nemůže vzniknout nový člověk. Předtím, než je tato duše vtělena, se nachází u Boha. Nikoli však jako samostatné jsoučno, ale spíše potenciálně. Po smrti se duše vrací zpět k Bohu. Stále zde převládá názor, že tělo slouží duši a duše tělu. Striktní dichotomie duše a těla tu neexistuje. Někteří rabíni přejali z helénismu dualismus, ale připouští, že je nežidovského původu. Předmětem zájmu zůstává člověk a jeho jednání ve světě, do kterého byl zrozen. Duše hraje roli vůdčího principu, který rozhoduje o úmyslu lidského činu. Tělo je pak výkonný systém, kterým se činy uskutečňují. Odpovědnost ale padá na oba nerozdílně.⁸⁰

Ve středověké židovské filosofii ovlivňují pohled na duši dvě koncepce – aristotelská a platónská. Aristotelské pojetí bere duši jako stvořené jsoučno, velmi jemnou a čistou hmotnou substanci, která oživuje tělo. Podle příslušného těla může být duše vegetativní, animální či racionální. Pouze racionální přísluší člověku. Vzniká působením vyššího, aktivního rozumu a existuje i po smrti těla, je nesmrtelná. Podle platónské teorie je lidská situace paralelní s vesmírnou strukturou. Svět je hierarchicky uspořádaný. Z Boha vzniká první hmota a první forma, z nich pak světový rozum. Z rozumu pochází svět duší a z něj svět nebeských sfér. Veškeré bytí pak vzniká ze směsice ohně, vzduchu, vody a země. Odlišují se však poměrem. Jedině lidské tělo je jejich dokonalou rovnováhou. Duše pak bývá

---

⁷⁹ GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 86-88.

⁸⁰ LYČKA, M. *Duše v judaismu*. In: CHLUP, R. *Pojetí duše v náboženských tradicích světa*, s. 150-160.

ztotožňována s božským světlem, jež proniká shora do svého zdroje. Čím dále se od zdroje nachází, tím je světlo méně jasné, znečištěné materiální příměsí. Racionální duše má k Bohu nejbližše, dokáže rozlišovat mezi dobrem a zlem. Pod vlivem novoplatónského hierarchického pojetí světa se začínají opět objevovat dualistické tendence. Tvrdí, že lidská duše je rozumovým úsilím o dokonalé poznání a snaží se přiblížit vyšším, duchovním sférám. Závěrem je návrat duše k jejímu božskému zdroji, spojení s čistým univerzálním rozumem a splynutí s božskou vůlí.⁸¹

V období středověku se objevuje náboženský směr židovské mystiky nazývaný kabala. Kde, proč a které okolnosti formovaly její podobu, nejsou známy. Jde o tajnou nauku esoterického charakteru. V židovské mystice se poprvé objevuje silná dualistická koncepce, tzn. přístup ke světu z materiálního a spirituálního hlediska. Byly vytvořeny mystické techniky, pomocí kterých se mystikova duše může přiblížit Bohu. Jeho duše stoupá odpoutána od materiálního světa do vyšších sfér. Při tom mu pomáhají tajná hesla, jimiž si otvírá vstup do vyšších úrovní a které ho chrání před nebezpečím. V židovském mystickém učení se také poprvé objevuje transmigrace duší neboli převtělování.⁸² Zatímco v talmudské literatuře není myšlenka reinkarnace vůbec k nalezení, v kabalistické literatuře je téměř všudypřítomná. Koncept stěhování duší je totožný, jak se s ním můžeme setkat u východních náboženství. V hebrejštině se používá slova *gilgul* (doslova otáčení). Kabalisté věřili, že duše přežívají i po zániku fyzického těla. Po smrti opustí tělo, v němž byly „ubytovány“ a vstupují do těl jiných. To se opakuje až do vzkříšení.⁸³ Převtělování je považováno spíše jako trest za porušení některých ustanovení Tóry, ale zároveň představuje šanci k nápravě. Proto nevinní, kteří strádají v tomto životě, trpí za hříchy, jichž se dopustili v minulých vtěleních. Člověk tak má mnoho příležitostí k odčinění hříchů a vlastnímu zdokonalení. Reinkarnace končí v čas zmrtvýchvstání.⁸⁴

Na konferenci v Pittsburghu v roce 1885 bylo nakonec vydáno prohlášení, které deklarovalo, že duše člověka je nesmrtelná, což se opírá o božskou podstatu lidského ducha.⁸⁵

---

⁸¹ LYČKA, M. Duše v judaismu. In: CHLUP, R. Pojetí duše v náboženských tradicích světa, s. 161-166.

⁸² tamtéž, s. 166-170.

⁸³ Více o vzkříšení v kapitole Posmrtný život v judaismu.

⁸⁴ GILLMAN, Neil. Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 141-145.

⁸⁵ tamtéž, s. 163.

4.3 Posmrtný život v judaismu

Judaismus upírá svou pozornost především na život v tomto světě. Příprava na jinou úroveň bytí v něm nikdy nehrála velkou roli. Povaha posmrtného života tedy nebyla příliš důležitá ani v židovské teologii, ani v běžném životě či při rituálech. V posvátných knihách není nikde detailně popsáno, co se stane po smrti. V průběhu staletí však přece byly do židovského učení zakomponovány určité teze o posmrtném životě, nejsou však brány s konečnou platností. Konzervativní strana saduceů, spjatá s jeruzalémským chrámem, například plně odmítá představu života po smrti. Na druhé straně farizeové, kteří byli předchůdci rabínského židovství, posmrtnou existenci obhajovali. Začíná se tedy objevovat víra ve vzkříšení po smrti, příchod Mesiáše a nastolení království spravedlnosti na zemi.

Jak již bylo řečeno, téměř celá Bible vnímá smrt jako konečnou skutečnost. Zabývá se pouze odměnou za věrnost Bohu či trestem za neposlušnost, které získají lidé ještě během trvání svého života. Odměnou se myslí blahobyť, úroda obilí, déšť, jídlo, potomstvo a podobně, trestem pak hladomor, chudoba, nemoci, kletby, blízká smrt a další. Teprve od 2. století př. n. l. začal judaismus prosazovat myšlenku židovské eschatologie, a to, že smrt nepředstavuje v rámci lidského života poslední událost. Tato židovská tradice hlásá, že na konci dní, v určitý okamžik v nekonečné budoucnosti, vyzdvihne Bůh lidská těla z hrobů a opět je spojí s duší. Dá lidem podobu, jakou měli za života na zemi. Pak před něj předstoupí, aby složili účet ze svého života. Tak se jim dostane přiměřené odměny či trestu. Potom zemře samotná smrt, tedy smrt už nebude. Tento eschatologický věk, ve kterém „zemře smrt“, lze chápat jako návrat do dřívějšího věku, kdy byla smrt neznámá. To znamená do doby, než Adam s Evou okusili jablka ze stromu poznání a byli vyhnáni z ráje. Pro židovskou víru je toto přesvědčení velice zásadní. Kdy k tomu dojde, je méně důležité, než fakt, že k tomu skutečně dojde. Na konci dní budou mrtví vzkříšeni a předstoupí před Boha, jenž bude soudit jejich činy za života na zemi. Spravedliví budou odměněni, zatímco zlí potrestáni. Židé z exilu se vrátí zpět do rodné země, přebudují ji, opět vystaví Chrám a zavedou chrámový kult. Národy světa se pak shromáždí, aby s židovským lidem studovaly Tóru, a nadejde vláda pokoje a spravedlnosti. Všichni lidé budou uctívat Boha Izraele. To vše se má naplnit s příchodem Mesiáše.⁸⁶

Mesiáš (*mašiach*) znamená v doslovném překladu „pomazaný“. Jde o osobu zasvěcenou svatým olejem k úkolům, jež stanovil Bůh. Může to být král či velekněz.

---

⁸⁶ GILLMAN, Neil. Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 17-31.

V obecné rovině se jedná o jakéhokoliv spasitele nebo osvoboditele světa. V kontextu judaismu by to měl být někdo, kdo pochází z rodu krále Davida. Od talmudského období se vyvíjely myšlenky dvou vykupitelů – Mesiáše syna Josefova, následovaný Mesiášem synem Davidovým. Syn Josefův má připravit cestu Mesiáši synu Davidovu. Má bojovat proti Božím nepřátelům pod vládou Hospodina za sjednocení Izraele. Po jeho smrti přijde nový Mesiáš, syn Davidův. Ten, jako kombinace proroka, krále, soudce a velitele, navrátí lidu Izraele jejich zemi a zahájí konečné vykoupění. Hledání Mesiáše se stalo jednou z nejvýznamnějších úloh, zejména z důvodu pronásledování Židů a jejich utrpení. Během jeho vlády má dojít k vybudování Chrámu a zmrtvýchvstání. Mesiáš však není božskou či nadpřirozenou bytostí. Po jeho smrti se svět promění v dlouho očekávaný „svět, jenž přijde“ (*olam ha-ba*).⁸⁷ Později se osoba vykupitele objevuje i v křesťanství. Jde o Ježíše Nazaretského, označovaného jako Kristus (řecky „pomazaný“).

Posmrtné říše

Přestože židovská Bible poskytuje pouze neurčité představy o posmrtném životě, objevuje se zde říše zvaná *še'ol*. Še'ol je místo v podsvětí, kam odchází lidé po smrti. Je popisován jako místo nejhlubšího šera, temnoty a je umístěno na opačné straně nebe. Brány a závory znemožňují útek z tohoto místa, jež pohlcuje všechny živé a nikdy nemá dost. Není to místo trestu, pouze říše, kam přicházejí mrtví. Osoby odcházející do še'olu ztrácejí jakýkoli vztah k Bohu, k živým i k ostatním obyvatelům podsvětí. Nerozlišuje mezi spravedlivými a hříšnými, bohatými a chudými, skončí v něm všichni lidé. Později se še'ol stává místem, kde mrtví čekají na poslední soud a zmrtvýchvstání.⁸⁸

S říší **Gan Eden**, z hebrejštiny zahradou Eden, rájem, se můžeme setkat také již v Bibli. Žili zde Adam a Eva od svého stvoření Hospodinem až do vyhnání. Mnohem později začal být ráj spojován s posmrtným životem. Starověcí rabíni často hovořili o Gan Edenu jako o místě, kam spravedliví lidé odchází po své smrti. Není však jasné, zda věřili, že duše putují do ráje přímo, nebo se tam dostanou až později v budoucnu. Anebo zda je ráj určen pouze pro vzkříšené po konečném zúčtování. Tak či tak rabíni věřili, že se sem dostanou zejména ti, kteří studují Tóru a vedou poctivý život. Ti, již zanedbávají učení Tóry a vedou nečestný život, putují do Gehenny (pekla). Mnohem pozdější židovské mystické texty popisují Gan Eden působivěji, jako říši s branami z rubínů, u kterých stojí a vítá přichozí nespočet

⁸⁷ NEWMAN, Ja'akov et al. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer, 1992, s. 113-114.

⁸⁸ GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 53-56.

andělů. Uprostřed zahrady stojí strom života, jehož větve pokrývají celé místo a na nichž roste obrovské množství ovoce různého druhu i chuti.

Gehenna je v kontrastu s Gan Edenem chápána jako místo trestu pro ty, kteří žili nemorální život. V Tóře nejsou o Gehenně žádné zmínky, ani v jiných židovských textech do 6. století př. n. l. Nicméně původ této říše není zcela zřejmý. Některé texty tvrdí, že Bůh stvořil Gehennu druhý den formování světa. Jiné texty zase uvádí, že byla původním božským záměrem při tvorbě vesmíru a byla tedy stvořena dřív než Země. Koncept Gehenny byl inspirován biblickou představou še'olu. Její umístění je obvykle uváděno pod povrchem země a je popisována jako místo ohně, síry a temnoty. Po smrti na toto místo odchází duše nečestných lidí a jsou zde potrestány. Všichni, kteří nežili v souladu s Bohem a Tórou, musí strávit svůj čas v Gehenně. Především ti, kteří se provinili cizoložstvím, krvesmilstvem, pýchou a dalšími zlými skutky. Čas strávený v Gehenně byl omezen na 12 měsíců, nešlo tedy o nějaké věčné zatracení. Pouze specifické hříchy byly trestány zatracením na věčnost, a to kacírství, veřejné ponižování, spáchání smilstva s něčí manželkou a odmítání slov Tóry. Rabíni zastávali i názor, že dokonce před samotnými branami Gehenny mohli lidé litovat svých činů a vyhnout se potrestání. Po vykonání trestu v této říši byla duše považována za očištěnou a mohla vstoupit do ráje.⁸⁹

V rabínském judaismu se pak můžeme setkat s posmrtným světem **olam ha-ba** (svět, jenž přijde), o kterém jsem se již zmínil. Rabínské texty popisují olam ha-ba jako idylickou verzi současného světa. Jde o fyzickou říši, která má existovat na konci dní, po příchodu Mesiáše a vykonání Božího soudu. Některé texty uvádí, že jde o svět, kde neexistují těla, jen duše, které nejedí, nepijí, ani se neúčastní jiných tělesných činností (např. sexuálních). Místo, kde neexistuje závist, nenávisť či rivalita. Lidé si zde užívají záře božské přítomnosti. Rabíni se zabývali také otázkou, koho se vzkříšení týkat nebude. V Mišně se uvádí, že zmrtvýchvstání nebude zahrnovat například generaci potopy, muže ze Sodomy či některé krále Izraele. Pro tyto nebude v novém světě místo.⁹⁰ Přesto všechno věnovali rabíni větší pozornost současnému životu, nikoli životu po smrti.

---

⁸⁹ PELAIA, Ariela. The Afterlife in Judaism. What is Gehenna? [online]. Dostupné z:

<<http://judaism.about.com/od/judaismbasics/a/Gehenna-Jewish-Views-of-the-Afterlife.htm>>. [cit. 2016-03-14].

⁹⁰ PELAIA, Ariela. The Afterlife in Judaism. What is Olam Ha Ba? [online]. Dostupné z:

<<http://judaism.about.com/od/judaismbasics/a/What-Is-Olam-Ha-Ba-Jewish-Views-Afterlife.htm>>. [cit. 2016-03-14].

5 Pojetí duše a posmrtný život v křesťanství

Křesťanství je dalším z monoteistických náboženství. Jeho jméno je odvozeno od ústřední postavy Ježíše Krista a vzniklo z antického judaismu na území Palestiny. Vědomě tak navazuje na náboženství židovské, se kterým má mnoho společných znaků. Velký význam mají jak dějinné události izraelské, tak i vlastní historie. Za svatou knihu je pokládána Bible, která je složena ze Starého a Nového zákona. Nový zákon je výchozím textem křesťanství, pojednává o životě a učení Ježíše Krista.

Křesťané věří, že stejně jako obyčejní lidé, kteří musí každý den zakoušet životní strasti i radosti, tak i Ježíš Kristus byl plně člověkem, ale zároveň věří, že byl Synem Božím. Jsou přesvědčeni, že Bůh se stal člověkem, trpěl, zemřel a nakonec vstal z mrtvých, aby zachránil lidi před následky jejich špatných činů a přislíbil jim život po smrti.⁹¹

Poté, co se Ježíš vrátil na nebesa ke svému Otci, očekávali v Jeruzalémě jeho následovníci příchod Ducha božího. Ten se skutečně o deset dní později zjevil a jeden z dvanácti apoštolů (Ježíšových učedníků), Petr, řekl lidem, že Ježíš, kterého ukřižovali a poté ho Bůh vzkřísil z mrtvých, byl očekávaný Mesiáš. Vyzval je, aby se zřekli svých hříchů a nechali se na jeho počest pokřtít. A tak přibližně 3 000 lidí přijalo křest. Víra se pak z Jeruzaléma začala šířit dál a koncem 1. století již měla mnoho stoupenců v Malé Asii, Makedonii, Řecku a Římě. Velkou zásluhu na rozšíření měl Pavel, první významný křesťanský misionář, jenž šířil evangelium, tedy radostnou zvěst o Ježíšovi. Založil novou církev, která se hned ujala hlásání evangelia a velmi rychle se rozšířila po celém Středomoří, do Egypta a severní Afriky.⁹²

Přestože bylo Středomoří součástí římského impéria, šířilo se křesťanství i do vzdálenějších míst, na západ do Španělska či na sever do Anglie. Křesťané odmítali uctívat římské bohy a stali se tak terčem pronásledování Římanů a mnoho jich bylo zabito. Situace se změnila v roce 312, kdy se stal římským císařem Konstantin. Ten přijal křesťanskou víru a vydáním Ediktu milánského v roce 313 pronásledování ukončil. Později bylo křesťanství prohlášeno římským státním náboženstvím. V následujících stoletích se křesťanství šířilo do dalších evropských zemí.

---

⁹¹ SELF, David. Encyklopedie světových náboženství. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 28.

⁹² ALLAN, John a kol. Víry a vyznání. Praha: Slovart, 1994, s. 54-57.

V roce 1054 byla oddělena řecká a latinská církev a začaly vedle sebe existovat současně západní, římsko-katolická církev, a východní (pravoslavná), ortodoxní řecko-katolická církev. Katolická církev získala v následujících stoletích i velkou světskou moc. Mnoho lidí jí vyčítalo, že je příliš bohatá a chamtivá, proto začalo docházet k reformaci. Nejznámějšími reformátory byli Martin Luther a Jan Kalvín. Tvrdili, že spásy lze dosáhnout pouze vírou, nikoli kupováním odpustků, jak to hlásala dosavadní církev. Reformace vedla k válkám a krutým pronásledováním. Církev se pak znovu rozdělila, vznikla odnož kalvinistů, luteránů, v Anglii pak vznikla anglikánská církev. V době reformace také začali španělští mořeplavci podnikat objevné plavby do Střední a Jižní Ameriky. Šířili tak svou křesťanskou víru mezi tamními domorodci.⁹³

Křesťanství je dnes nejrozšířenějším náboženstvím na světě. Příslušnost k němu není dána původem nebo narozením, jako v hinduismu. Křesťanskou víru v jediného Boha a Ježíše Krista jako Spasitele a Božího syna může přijmout každý, což je stvrzeno křtem. Celkový počet křesťanů ve světě se uvádí na 2,2 miliardy, nejvíce zastoupených v Evropě, Severní a Jižní Americe, Africe i Austrálii.⁹⁴

5.1 Život Ježíše Krista a jeho učení

Ježíš Kristus, známý také jako Ježíš Nazaretský, je hlavní postavou křesťanského náboženství. O jeho životě, učení a skutcích se dovídáme především z evangelií, jejichž autory jsou Kristovi učedníci. Nejdůležitějšími evangelií, která se dostala i do Nového zákona, nesou názvy podle jejich autorů - Marka, Matouše, Lukáše a Jana. Jsou označovány jako kanonická evangelia, ostatní jsou tzv. apokryfní evangelia. Informace v nich byly shromážděny, zkompletovány a sepsány až po Ježíšově smrti.

Dle těchto písemných zdrojů se Ježíš Kristus narodil v judském Betlémě za vlády krále Heroda I. Jeho otcem byl Josef a matkou Marie. Josef byl však otcem pouze podle jména, ve skutečnosti byla Marie v době početí panna a stalo se tak zásahem Božím. Počala z Ducha svatého, čímž bylo naplněno staré proroctví. Po Ježíšově narození jej přišli navštívit mágové a pastýři, které k němu přivedla hvězda. Herodes byl znepokojen narozením dítěte, které se mělo stát „králem Židů“, a tak nechal povraždit všechna neviňátka v Betlémě.

---

⁹³ SELF, David. Encyklopedie světových náboženství. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2009, s. 30-31.

⁹⁴ Christianity statistics. [online]. Dostupné z:

<<http://christianity.about.com/od/denominations/p/christiantoday.htm>>. [cit. 2016-03-23].

Ježíš však smrti unikl, protože společně s Josefem a Marií uprchli do Egypta, kde zůstali až do Herodovy smrti. Ježíš pak nadále vyrůstá jako běžné dítě, začínají se u něj však objevovat schopnosti, kterými běžní lidé nedisponují.

Později, poblíž řeky Jordánu, kde působil Jan Křtitel, kazatel, jenž křtil kajícíky na znamení lítosti a odpuštění hříchů, se mezi lidmi, kteří sem přicházeli, objevil i Ježíš. Jan jej pokřtil, což bylo doprovázeno zvláštními zázračnými úkazy a hlasem z nebe, jenž označil Ježíše za vyvoleného Syna Božího. Po křtu vzdoruje Ježíš Satanovu pokušení v poušti a následně se vrací do rodného kraje, aby kázal Boží poselství. Jeho působení je doprovázeno různými zázraky. Uzdravuje nemocné a vymítá zlé duchy silou svého slova a dotekem ruky. Umí poručit bouřím, dokáže nasytit zástup hladových lidí, přičemž má k dispozici jen malé množství jídla, slepým dokáže vrátit zrak a hluchým sluch. Zvěsti o jeho moci se roznesou široko daleko a přicházejí k němu nemocní toužící po vyléčení. Nakonec kolem sebe shromáždí učedníky, z nichž vyvolí nejbližších dvanáct. Ti jej považují za Mesiáše. Po čase se s nimi vydává do Jeruzaléma a cestou jim vypráví o tom, že bude zatčen, zabit a za tři dny znovu vstane. Zde se dostává do sporu s židovskými náboženskými skupinami, které jsou odhodlány nechat Ježíše za jeho názory zatknout. Stane se tak po tzv. poslední večeři na Olivové hoře. Jeden z jeho dvanácti apoštolů, Jidáš, jej zradil a umožnil jeho zatčení. Židé předají Ježíše Pilátovi Pontskému, římskému guvernérovi, protože nemají pravomoc vykonat rozsudek smrti. Ježíš Kristus byl odsouzen k smrti ukřižováním.⁹⁵ Jeho tělo bylo uloženo do hrobu ve skále, avšak po dvou dnech, kdy jeho tělo přišly pomazat tři ženy, byl pryč. Nakonec se jim zjeví a oznámí jim, aby vzkázaly apoštolům, ať odejdou do Galileje. Tam se s nimi setká a řekne jim: *„Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal. A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.“*⁹⁶ Poté Ježíš vystoupá na nebesa a zmizí. To je utvrdí ve víře v jeho božský původ a začnou po světě šířit Ježíšovo učení.

Toto učení je spojeno s pokáním, obrácením, změnou smýšlení. Klade důraz na milosrdenství, odpuštění, lásku (i k nepřátelům), sebekritičnost, odpovědnost za aktivní využití života, ukazuje smysl utrpení a snášení obtíží. Princip sounáležitosti a milosrdenství k bližním pokládá za nezbytný. Stejně tak je důležitá víra a láska v Boha. Křesťané pokládají Ježíše Krista za Syna Božího, který se vtělil, stal se člověkem, žil mezi lidmi, byl ukřižován

---

⁹⁵ CARPENTER, Humphrey. Ježíš. Praha: Argo, 1994, s. 8-17.

⁹⁶ tamtéž, s. 18.

a nakonec vzkříšen, což přináší všem jeho následovníkům spásu. Je vzorem a základem jednání a křesťanské morálky.

5.2 Pojetí duše v křesťanství

Základní lidskou otázkou není pouze to, odkud přicházíme, ale především, co vůbec jsme. Křesťanským přesvědčením je, že každý člověk je myšlenkou jediného a všemocného Boha. Ten jej pak stvořil z prachu země a vdechl mu život. Na této skutečnosti je založena dvojnost člověka. V lidské podstatě je tedy jak přináležitost k vesmíru, tak i přímý vztah k Bohu. Křesťanství říká, že to, co se vypráví o prvním člověku na zemi, Adamovi, platí o každém z nás. To znamená, že každý člověk vznikl biologicky, ale současně je i něčím víc než jen produktem genů a DNA. Je něčím, co pochází přímo od Boha, je v něm božský prvek vnesený do tohoto pozemského stvoření. Má Boží dech, je jedinečný, je kombinací stavebního materiálu a osobní ideou Boha.⁹⁷

Bůh je považován za něco, co existuje samo o sobě. Má život sám v sobě a před ním nebylo nic. Bývá definován jako věčný a neomezený, obsahuje minulost, přítomnost a budoucnost. Nemá konce, je bez hranic a nic jej nemůže pojmout. Mezi jeho další vlastnosti patří všemohoucnost. Má právo a moc dělat cokoli chce. Stejně tak je vševědoucí, má neomezené znalosti, nic jej nemůže překvapit nebo oklamat. Zná konec věcí ještě před jejich začátkem. Není omezen prostorem, ani časem, je všudypřítomný. Důležitou vlastností je však svrchovanost. Je vládcem všeho a má neomezené právo dělat cokoli. Dalšími vlastnostmi, kterými Bůh disponuje, ale které na rozdíl od předchozích, může mít i člověk jsou láska, hněv, milost, milosrdenství, spravedlnost, trpělivost, moudrost, štědrost, dobrota a pravda.⁹⁸ Jediný Bůh je v křesťanství, stejně jako v judaismu, považován za tvůrce všeho, tedy vesmíru a veškerého bytí, což zahrnuje i lidské bytosti.

Protože křesťanství uznává Starý i Nový zákon jako Písmo svaté, shodují se první koncepty duše s židovskými starozákonními teoriemi, které byly již nastíněny v kapitole Judaistické pojetí duše. To znamená, že duše a tělo nejsou dvě odloučené entity, ale tvoří spolu nedělitelnou jednotu. Bible říká, že duševní úkony jsou nerozlučně spojeny s funkcemi těla. Uvádí se, že člověk jako takový nemá duši, ale spíše duší je. Být duší znamená být bytostí, která si nevystačí sama se sebou, ale je odkázaná na Boha. Nežije tudíž ze sebe

---

⁹⁷ RATZINGER, Joseph. Bůh a svět. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 51-52.

⁹⁸ GIBSON, Jean. Křesťanství pro začátečníky i pokročilé. Ostrava: Ethics, 1991, s. 27-30.

samého, ale pouze Bůh mu dává život (dech). V tomto smyslu je člověk výrazem spjatosti s celým stvořením, jež je oživováno Bohem. Tento dech se však nestává vlastnictvím člověka, ale zůstává jakýmsi vnějším prvkem, na který je člověk trvale odkázán. Stejně jako nelze určit geografickou polohu Boha (například do okolí Marsu, Slunce či Měsíce), nelze obdobně lokalizovat ani duši v lidském těle. Duše prostupuje celým člověkem.⁹⁹

Křesťanská antropologie prvních staletí po Kristu se rozvíjela v duchu platónské a gnostické tradice. Během tohoto vývoje byla přijata myšlenka duše jako samostatné skutečnosti v člověku, ba dokonce jako protipól pomíjivého těla. Převládala ovšem snaha zachovat biblický celostní pohled na člověka. Důvodem pro celostní antropologii bylo očekávání vzkříšení těla, stejně jako v judaistické eschatologii. Zároveň se rozšířila představa, že smrt má přinést duši vysvobození z pout tělesnosti. To však bylo v rozporu s nadějí, že člověk bude na konci času vykoupen spolu s tělem. Spojení duše a těla tedy není chápáno jako negativní stav, nýbrž je výrazem dobré Boží vůle. Ostatně hmotná stránka světa nemůže být vyloučena ze spásy, protože jde o dobré Boží stvoření. Hmotu má svou hodnotu, smysl a cíl, stejně tak lidské tělo.

Celostní biblický pohled na člověka se nepodařilo zcela uchovat. Duše začala být nadřazována nad tělo a umísťována do nebeské sféry, tedy že pochází přímo od Boha, zatímco tělo do sféry pozemské. Církev učí, že duše je bezprostředně stvořena Bohem. Není zplozena rodiči, ti se podílejí pouze na vzniku tělesné schránky. Pak zaměřila svou pozornost především na spásu duše, kdežto tělo bylo vnímáno spíše jako zdroj hříchu a pokušení. Křesťanství dospělo k přesvědčení, že duše je díky své duchovnosti, tedy netělesnosti, nesmrtelná. Nemohla ale být považována za věčnou, protože tato vlastnost náležela jedině Bohu.¹⁰⁰ Na koncilu v Toledu kolem roku 400 n. l. bylo výslovně odsouzeno učení, podle kterého by mohla být lidská duše částí Boha samotného nebo jeho substancí. Mnozí myslitelé přejali představy, že duše je chráněna vůči rozpadu hmotného těla, právě proto, že je jeho oživujícím principem, je duchovní povahy a je jednoduchá. Tato jednoduchost byla odůvodněna právě její duchovností. Duše nemá váhu, rozměry, ani množství. Díky rozumu má duše představy o hmotných a konkrétních věcech, ale zároveň i o skutečnostech abstraktních a duchovních.¹⁰¹ Tito myslitelé však zdůrazňovali, že duše by nemohla sama

---

⁹⁹ Evangelický časopis Český bratr. Článek: Duše v křesťanství [online].

Dostupné z: <<http://www.ceskybratr.cz/archives/9808>>. [cit. 2016-03-30].

¹⁰⁰ tamtéž.

¹⁰¹ ALBERIONE, G. Katechismus. Řím: Křesťanská akademie, 1978, s. 16.

o sobě oživovat, pokud by nebyla ožívována a uchováována svým stvořitelem (Bohem), na kterém je závislá. Nesmrtelnost duše je pak dána tím, že jí Bůh dává podíl na své nesmrtelné existenci.¹⁰² Církev později začala odsuzovat i představu, že duše existuje před svým spojením s tělem v nějaké božské sféře a zároveň i myšlenku jejího převtělování.

V současné křesťanské teologii se prosazuje přesvědčení, že duše není pouze nesmrtelné „něco“ v člověku, co je schopno díky svým vlastnostem překonat smrt, ale spíše jde o výraz Boží věrnosti vůči člověku, která se projevuje právě v okamžiku smrti. Bůh člověka nenechá padnout v jeho naprosté bezmoci, ale podrží jej a uchová. Duše je lidské „já“, díky čemuž člověk navazuje kontakt s Bohem, jenž nelze přerušit. Toto „já“ s sebou nese zkušenost svobody, smyslu a pravdy. Vyjadřuje skutečnost, že každý člověk ve své nezaměnitelnosti a nenahraditelnosti je povolán ke konečnému dovršení ve společenství s Bohem. Lidé mohou reagovat na Boží oslovení vírou, modlitbou, chválou, bohoslužbou, nebo jej mohou ignorovat a vzpírat se mu. Existenci duše však nelze zcela dokázat. Specificky lidské skutečnosti ovšem překračují přírodovědecká zkoumání v oblasti živočišné říše. Právě díky ní je člověk schopen Boha poznat a milovat. Duše též znamená stát před Bohem a být jím milován způsobem, který nemá v mimolidském stvoření obdobu. Tato myšlenka vnitřní rozdílnosti, vymezená pojmy tělo a duše, zasazuje člověka do materiálního světa, ale zároveň jej i překračuje.¹⁰³ Vztah duše k tělu je však neustále otevřenou otázkou. Myšlenku oddělené duše, která čeká, až jí bude na konci času přiděleno obnovené tělo, začíná teologie považovat stále více za klamnou.

5.3 Posmrtný život v křesťanství

Křesťanské představy a názory o posmrtném životě jsou odvozeny z Bible. Přesto jsou plné rozporů a protikladů. Křesťané věří, že celá Bible, tedy Starý i Nový zákon, je skutečné Slovo boží a že její autoři byli inspirováni přímo Bohem anebo Duchem svatým. Kritici tohoto názoru zase uvádějí, že Bibli napsali obyčejní a omylní lidé, kteří ani nejednali z božského popudu. Podle nich je Bible poznamenaná subjektivitou dané doby a osobními interpretacemi. Přesto ji také uznávají. Převážná většina textů Nového zákona zaměřuje svou pozornost zejména na kolektivní osud lidstva. Přesto, že zde nelze nalézt žádnou doktrínu

---

¹⁰² KOLÁŘ, O. Pojetí duše v křesťanství. In: CHLUP, R. Pojetí duše v náboženských tradicích světa, s. 188-189.

¹⁰³ Evangelický časopis Český bratr. [online]. Dostupné z: <<http://www.ceskybratr.cz/archives/9808>>. [cit. 2016-03-30].

individuální eschatologie, někteří badatelé věnovali své zkoumání právě této oblasti. Lidé, kteří se ke křesťanství hlásí, mají na to, co se stane po smrti, různorodé názory. Například podle výzkumu Mezinárodního programu sociálního výzkumu působícího na chicagské univerzitě, odpovědělo na tvrzení „Rozhodně věřím v život po smrti“ 55 % dotázaných občanů USA považujících se za křesťany. V Itálii šlo o 34,8 % a ve Velké Británii 26,5 %.¹⁰⁴ Dle všeobecného křesťanského názoru jsou všechny duše zemřelých buď okamžitě po smrti, nebo po období spánku a čekání, jež odráží tři dny, které strávil Kristus v hrobě, znovu vzkříšeny a povolány do nebeské říše. Na druhé straně konzervativnější část věřících uvádí, že základem tohoto spasení a zajištění věčného života po smrti je víra v Boha a hlavně v Ježíše Krista. Pouze opravdoví věřící vstoupí do nebeského posmrtného života, kdežto ateisté, agnostici, ale i vyznavači jiných náboženství žádný posmrtný život neprožívají, popřípadě zažívají něco velmi nepříjemného. Liberální křesťané zase věří, že určitá forma posmrtného života bez ohledu na náboženské vyznání, čeká každého, kdo žil slušný život a k ostatním lidem se choval spravedlivě. Zároveň věří, že ti, kteří se tak nechovali, čeká odchod do říše věčného trestu a mučení.¹⁰⁵

V Bibli lze také nalézt několik pasáží, které naznačují vstup člověka po fyzické smrti do jakéhosi stavu podobnému spánku. V tomto stavu zůstává do té doby, dokud nezazní polnice (beraní roh, šofar). Pak nastane soudný den neboli druhý příchod Ježíše Krista. V ten okamžik budou mrtví probuzeni ke konečnému soudu, při němž bude rozhodnuto, zda jejich duše půjdou do nebe či do pekla. Někteří teologové se drží duchovního výkladu vzkříšení, tedy vzkříšení nehmotného, transfyzičského těla. Usuzují tak na základě 1. Listu ke Korintským, ve kterém se Pavel, křesťanský misionář, zmiňuje o Kristově zjevení na cestě do Damašku, po němž se obrátil na víru. Zjevilo se mu pouze Kristovo duchovní tělo, stejně tak jeho apoštolové spatřili nehmotné, nebeské tělo. Duchovní tělo je chápáno jako odraz všeho, co v tomto životě zasejeme a podle něj právě toto duchovní tělo povstane po smrti.¹⁰⁶ Jiní se drží doslovného fyzického vzkříšení. Rozcházejí se však v názoru, zda je obnoveno a oživeno původní tělo, nebo zda je vytvořena jeho nová replika. Kolář uvádí, že existence smrtelného těla a nesmrtelné duše se ukázalo jako dobré vysvětlení otázky, co se děje s člověkem mezi

---

¹⁰⁴ HEATH, Pamela Rae, KLIMO, Jon. Průvodce posmrtným životem. Praha: Maitrea, 2012, s. 30.

¹⁰⁵ tamtéž, s. 31.

¹⁰⁶ MA'SÚMIAN, Farnáz. Život po smrti v učení světových náboženství. Brno: Jota, 1996, s. 79.

smrtí a vzkříšením z mrtvých na konci času. V duši byl nalezen vlastní nositel kontinuity člověka a právě díky ní, je vzkříšený člověk identický s tím, který žil na zemi.¹⁰⁷

Pro vstup na nebesa je rozhodující, v jakém stavu se nacházela mysl a duše člověka během celého života a v době smrti. S tím souvisí správné vyrovnání se se svými hříchy a přestupky a také to, zda se řídili církevním řádem. Univerzalistické křesťanské myšlení předpokládá, že nakonec budeme v nebi přijati úplně všichni. Jiné názory zase hájí představu, že méně ctnostní a zlí lidé podlehnou věčnému zatracení, zatímco další názory uvádějí možnost očistění a návratu člověka z pekelné říše či očistce do nebe.¹⁰⁸

Podobně jako v židovském myšlení se i zde můžeme setkat s ideou kolektivní eschatologie, tedy konečným osudem lidstva, příchodem spasitele a posledním soudem. Za tohoto spasitele je považován právě Ježíš Kristus a jeho druhý příchod na zem. Bible neuvádí kdy se tak stane, zmiňuje se pouze o tom, že se to stane. Hodinu a den zná jen Bůh. Na rozdíl od židovské představy, nebude mrtvé posuzovat Bůh, nýbrž jeho Syn – Ježíš. Shromáždí se před ním všechny národy a on je bude soudit. Hlavním kritériem budou pozemské skutky věřících. V Matoušově evangeliu je uvedeno: „Syn člověka přijde v slávě svého Otce se svými svatými anděly, a tehdy odplatí každému podle jeho jednání.“ Spravedliví budou žít věčně v božím království, kdežto zlí půjdou do říše věčných muk.¹⁰⁹ Na konci času, po všeobecném soudu budou spravedliví kralovat s Kristem a celý vesmír bude obnoven. Tuto obnovu nazývá Písmo novým nebem a zemí. Uskuteční se tak boží záměr, tedy že sjednotí v Kristu vše, co je na nebi i na zemi. V tomto novém světě bude Bůh přebývat mezi lidmi a nebude již existovat hřích, necudnost, sobectví. Bůh bude pramenem věčného štěstí, míru a vzájemného sdílení.¹¹⁰

Zprávy a pojednání o posmrtném životě jsou v Novém zákoně uvedeny pouze velmi útržkovitě. Mnozí apoštolové totiž věřili, že se Ježíšův návrat na zem uskuteční v blízké době. Byli přesvědčeni, že nastane ještě za jejich života a způsobí vzkříšení všech lidí a poslední soud.

---

¹⁰⁷ KOLÁŘ, O. Pojetí duše v křesťanství. In: CHLUP, R. Pojetí duše v náboženských tradicích světa, s. 191.

¹⁰⁸ HEATH, Pamela Rae, KLIMO, Jon. Průvodce posmrtným životem. Praha: Maitrea, 2012, s. 33-34.

¹⁰⁹ MA'SÚMIAN, Farnáz. Život po smrti v učení světových náboženství. Brno: Jota, 1996, s. 83.

¹¹⁰ Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995, s. 271.

Křesťanské posmrtné říše

Stejně jako v judaistickém pojetí, jež s křesťanstvím sdílí Starý zákon, se objevuje i v tomto učení místo zvané **še'ol**, do kterého odchází mrtví po ukončení života na zemi. Vedou zde nicotné bytí jako stíny. Jsou odděleni od prostoru živých a jsou odkázáni do zóny bez komunikace. Celá propast nicoty je upevněna tím, že tam není Bůh, není tam veleben, ani není možné s ním komunikovat. Smrt je tak zajetím, které nikdy nekončí, bytím i nebytím zároveň.¹¹¹

Někteří teologičtí badatelé, zabývající se zkoumáním evangelických textů, se na základě interpretace Lazara a boháče v Lukášově evangeliu domnívají, že všichni mrtví odcházejí do přechodného místa jménem **Hádes**. Toto místo je rozděleno na dvě části, jedna je určena spravedlivým a druhá hříšníkům. Na základě pozemského chování a jednání jsou buď odměněni, nebo potrestáni. Na tomto místě pak všichni, ať už spravedliví nebo hříšníci, očekávají vzkříšení k poslednímu soudu.¹¹²

Další, poměrně známou posmrtnou říší, která se stává cílem většiny věřících křesťanů, je **nebe**. Na nebe je nazíráno jako na příbytek Boží. Místo, které osvětluje božská záře, která prozařuje vše k obecnému užitku, den zde nikdy nekončí. Nebesa jsou popisována jako místo, kde se nachází trůn Boží a kolem něj je shromážděn nebeský zástup. Odtud Bůh vydává svá nařízení. Společně s ním se zde nachází ještě svatí a andělé. Věří se, že v nebi duše spravedlivých po oddělení od těla dospívají k dokonalému způsobu života. Existují zde totiž přímo s Bohem. Nebe je konečným cílem a uskutečněním nejhlubších přání každého člověka. Neexistuje tu strach či nespokojenost. Naopak, je to stav svrchovaného a konečného štěstí. Jde o část univerza, které není přístupné běžným smrtelníkům.¹¹³

Vedle nebe se můžeme také setkat s termínem **ráj**. Někdy bývá na tyto dva termíny nazíráno identicky, jindy zase ráj odkazuje na konkrétní místo na zemi, kam Bůh umístil první lidi. Nezůstal však prázdný ani po jejich odchodu. Sídily zde dobré duše, které měly vstoupit na nebesa po posledním soudu. Geograficky má jít o místo ležící na východě a je taktéž běžným smrtelníkům nedostupné. Nachází se na vysoké hoře na konci světa za obrovskými horami, za ním už je jen oceán. Není tam horko, ani zima, půda je křišťálově čirá a pramení v ní čtyři rajske řeky. Uprostřed stojí strom poznání, jenž je dokonale rovný a jeho koruna je

---

¹¹¹ BENEDIKT XVI. Eschatologie: smrt a věčný život. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008, s. 56.

¹¹² MA'SÚMIAN, Farnáz. Život po smrti v učení světových náboženství. Brno: Jota, 1996, s. 76.

¹¹³ ŠPIDLÍK, T. Věřím v život věčný: eschatologie. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007, s. 149-162.

kulatá. Jeho plody jsou obdivuhodné a velmi lákavé.¹¹⁴ Ráj je téměř shodný s židovskou charakteristikou Gan Edenu.

Na druhé straně církev ve svém učení potvrzuje i existenci **pekla** a jeho věčnost. Duše, které jsou zatíženy smrtelnými hříchy, sestupují po smrti do pekla. Tam musejí snášet kruté tresty a věčný oheň. Největším pekelným trestem je odloučení od Boha, protože právě v Bohu může člověk nalézt život a štěstí, pro které byl stvořen. Toho, kdo půjde do pekla, neurčuje Bůh, ale je to pouze následek svobodného odvracení se člověka od Boha.¹¹⁵ Podle středověkého křesťanského mínění stvořil Bůh peklo čistě pro anděly, kteří se od něj odvrátili a začali následovat Lucifera (d'ábla, Satana). Předpokládalo se, že umístění této říše je v samotném středu země, v místě co nejvíce vzdáleného od nebes. Do pekla se měli dostat špatní křesťané, zejména ti, kteří se dopustili některého ze smrtelných hříchů – loupeže, vraždy, lhaní a podvádění, kněžské konkubíny, mladí lidé provozující pohlavní styk mimo manželství a další. Především ale ti, kteří nepatřili ke katolické církvi. Bez křtu přece nemohl člověk vstoupit do nebeského království. Hříšníci v pekle museli nesmírně trpět, chodit po ohnivých vlnách, pekelní andělé jim bodali trny do očí, vylévali na ně žhavé olovo a železo, jiní byli zase uvrženi do pece plné plamenů. To vše vždy podle povahy a závažnosti jejich hříchů.¹¹⁶ Na rozdíl od pekelných říší v jiných náboženských pojetích, není z toho křesťanského možnost úniku či vysvobození. Skončí-li duše hříšníka právě zde, je to navěky.

Jiným místem, kde duše sice trpěly, ale mohly být svých hříchů zbaveny, je *purgatorium* čili **očistec**. Představa o něm se objevuje již v raném středověku, ale doktrína očistce byla vypracována až na přelomu 12. a 13. století. Jedná se o eschatologickou oblast, ve které se může duše zemřelých očistit od zlých skutků spáchaných během života. Uvádí se, že ve chvíli smrti odnese strážný anděl duši do očistce, kde má zakoušet utrpení podle závažnosti svých činů. Na velmi hříšné duše se ihned vrhnou zlí duchové a pouze zásah andělů zabrání, aby ji rovnou odvěkli do pekla. Tresty očistcové se rovnají trestům pekelným, pouze s tím rozdílem, že v očistci duše vědí, že jejich utrpení jednou skončí. Slovy jednoho kazatele je očistec popisován takto: „*Když veškeré utrpení, jaké si na zemi dokážeme vymyslet, všechno mučení, všechny nemoci a bolesti srovnáme se sebemenším trestem*

---

¹¹⁴ DINZELBACHER, Peter. Poslední věci člověka: nebe, peklo, očistec ve středověku. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 53-62.

¹¹⁵ Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995, s. 269.

¹¹⁶ DINZELBACHER, Peter. Poslední věci člověka: nebe, peklo, očistec ve středověku. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 91-99.

*v očistci, je nám to všechno spíš útěchou. Každý žijící člověk, který by z vlastní zkušenosti poznal očistec, by raději až do soudného dne bez úlevy trpěl všemi bolestmi a vším utrpením, které všichni lidé od Adama až doteď jeden každý vytrpěli, než by jen jediný den odpykával v pekle nebo očistci ten nejmenší z trestů, jaké tam jsou.*¹¹⁷ Pobyť v očistci je omezen, trvá pouze do soudného dne. Z temnot pak duše dospěje k branám ráje. V pozdním středověku se objevují prostředky, které mají zkrátit trápení v očistci, čímž jsou zádušní mše a prodej odpustků. Také pozůstalí, kteří se za své příbuzné modlí, mohli zkrátit dobu jejich utrpení.¹¹⁸ Právě díky očistci se lidé začali starat o budoucnost svou a svých blízkých. Víra v očistec se objevuje v katolické a anglikánské církvi. Protestantské naopak pojem *purgatorium* odmítají, protože není výslovně zmíněn v Bibli.

---

¹¹⁷ DINZELBACHER, Peter. Poslední věci člověka: nebe, peklo, očistec ve středověku. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 78

¹¹⁸ Očistec – středověký vynález. [online]. Dostupné z: <<http://e-stredovek.cz/view.php?navezclanku=ocistec-stredoveky-vynalez&cislocclanku=2012010001>>. [cit. 2016-04-06].

6 Komparace východních a západních náboženských pohledů

Na základě výše uvedených faktů se nyní zaměřím na srovnání religionistických pohledů na člověka, jeho duši a posmrtný život v hinduismu, buddhismu, taoismu, judaismu a křesťanství. Již při četbě textu bylo možné zaznamenat některé rozdílnosti, avšak zároveň i společné znaky, kterými se daná náboženství vyznačují. Podotýkám, že se nejedná o absolutní, vyčerpávající komparaci, pouze o mé osobní postřehy získané při zpracování této práce.

Prvním a nejzásadnějším rozdílem, který lze mezi východními a západními koncepty uvést, je, že západní učení (křesťanství a židovství) jsou monoteistická. Věří pouze v jednoho jediného všemohoucího a nekonečného Boha. To se odráží i v jejich prvním přikázání, jež zní: Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. Nebudeš mít jiného boha mimo mne. S tím se u východních náboženství nesetkáme. Pomineme-li fakt, že v čínské a indické tradici převládá polyteismus, tedy uctívání více bohů a božstev, neexistuje ve východním myšlení žádný transcendentní, personifikovaný bůh jako na západě. Tito bohové, bozi, duchové jsou sice uctíváni jako posvátní, nebyli však původně o nic lepší než obyčejní lidé. Stejně tak mohli znovu poklesnout mezi lidi a naopak lidé mohli přecházet do božského světa. Ať už se podíváme na Buddhu, který pocházel z knížecího rodu, Lao-c'a, jenž pocházel z vesnice a pracoval jako dvorní archivář či hinduistická božstva, která podléhají, stejně jako ostatní lidé, koloběhu znovuzrození. Ani jeden z nich není nadskutečný, přesahující smyslové či rozumové poznání, jako Bůh v judaismu a křesťanství.

Přestože ve východních náboženstvích není žádný jediný, skutečný absolutní Bůh, můžeme se zde setkat s jinými silami, které jsou těžko popsatelné a uchopitelné stejně jako Bůh. Ať už jde o nehynoucí, neproměnnou, věčnou realitu brahma v hinduismu či všepřonikající tao v taoismu. Pouze v buddhismu nenajdeme konkrétní název pro nějakou mystickou sílu řídící svět. Lze tedy odvodit, že tato prvotní prapříčina působící při tvoření, rozvoji a zachovávání světa existuje ve všech těchto náboženstvích. Bývá pouze nazývána různými jmény – brahma, tao, Jahve, Bůh.

Tím se dostáváme k lidským stvořením, jež jsou součástí univerza. V hinduismu, stejně jako v taoismu, se předpokládá, že člověk je dualistickým stvořením, tedy že duch a tělo jsou dvě oddělené jednoty, které se na nějakou dobu spojí, navzájem se potřebují

a spolupracují spolu. Po smrti lidského těla se duše opět oddělí a na základě přírodních zákonů následuje další forma její existence. Nauku o přetělování přijímá i buddhismus, avšak k existenci stálé, nesmrtelné duše se vyjadřuje sporně. Hinduismus a taoismus učí, že lidská podstata, duše, pochází z jednoho zdroje (brahma, tao) a jejím úkolem je rozvíjet se skrze vlastní zkušenost a poté se navrátit zpět ke svému počátku. Prochází tedy reinkarnacemi, zdokonaluje se a snaží se vyprostit z tohoto koloběhu, splynout se svým základním principem. V západním pojetí je také duše považována za nezbytnou k lidské existenci. Neztotožňuje se však s podstatou svého stvořitele. Lidská bytost ji sice obdrží od Boha, avšak tato duše není totožná s božskou esencí. Bůh je jí vždy nadřazen. Zároveň není chápána jako něco odděleného od těla. Je jeho součástí a samostatně nemůže existovat.

Dále jsme mohli zpozorovat, že všechna tři zmíněná východní náboženství, hinduismus, buddhismus i taoismus, spojuje myšlenka reinkarnace, tedy znovuzrození v nejrůznějších podobách. Reinkarnace se může uskutečnit v různých tělech naprosto odlišných živočišných druhů. To znamená, že podle závažnosti svých skutků vykonaných během lidského života, se člověk může znovuzrodit jako kůň, ovce či opice. Pouze v lidské podobě však může shromážďovat svou dobrou karmu, aby byl nakonec z tohoto koloběhu znovuzrození vysvobozen. Neexistuje zde žádný Soudný den, kdy by nějaká nadpozemská síla soudila, odměňovala či trestala duše. Tato síla se pouze snaží přivést všechny duše zpět k sobě samému. Západní učení tuto myšlenku odmítá. Uvádí, že není možné, aby se lidská duše znovu narodila, navíc v těle jiného živočišného druhu. Společným znakem však je víra, že smrtí člověka jeho úplná existence nekončí. I když se v západním učení s přetělováním nesetkáme, existuje zde přesvědčení o zmrtvýchvstání a posledním soudu. Stejně jako v případě reinkarnace by měl člověk během svého života konat dobré skutky, aby byla jeho posmrtná existence příznivější. Na jejich základě pak může vstoupit do posmrtných říší.

Poměrně zásadní rozdíl můžeme také nalézt v otázce kolektivní eschatologie. Východní náboženství jí nevěnují žádnou pozornost. V centru zájmu je především individuální osud člověka – kam odchází a co se děje s jeho podstatou. Tyto záležitosti řeší křesťanství a judaismus také, ovšem zabývají se rovněž otázkou vykoupení lidstva a příchodem spasitele. Bůh, jakožto nejvyšší autorita, má na konci časů, jenž je charakterizován právě příchodem Mesiáše, soudit dobré a zlé skutky každého člověka a rozhodnout při tom o jejich další existenci. Tento soud se týká i již zemřelých, kteří budou vzkříšeni. Po této události věřící předpokládají změnu pozemské podoby světa. S tím se v hinduismu, taoismu či buddhismu nesetkáme.

Co se týká představ o posmrtných říších shodnou se všechna náboženství, že existují místa pro hříšníky a místa pro dobré a spravedlivé lidi. Do těchto míst se pak ubírá duše po smrti, kde stráví nějakou dobu. Tento pobyt bývá zpravidla ukončen určitou událostí, ve východním pojetí jde o další zrození, v západním o vzkříšení a poslední soud. Všechna náboženství situují duše dobrých lidí do nebe, kde je o ni dobře postaráno a je spokojena. Naopak hříšní lidé putují do podzemí, do pekelných říší. Zde musí podstupovat nejrůznější utrpení, aby pykali za to, co prováděli za svého života. Všechna náboženství se shodují v tom, že pobyt v pekle je přímo nesnesitelný zejména kvůli trápení a bolesti, kterou musí hříšníci snášet. Existují zde nejrůznější tresty, které bývají popisovány obzvláště krutě. Můžeme zde ale narazit také na jednu rozdílnost, jež spočívá právě v délce pobytu v těchto posmrtných místech. V hinduismu, buddhismu a taoismu se uvádí, že pobyt duše v posmrtné říši je omezen a záleží zejména na počtu dobrých a zlých skutků vykonaných během života. Člověk může strávit tento čas v pekelné či nebeské říši, nebo v obou zároveň. Pobyt v žádné z nich není definitivní a po určité době, v závislosti na karmickém zákoně, je duše opět zrozena v novém těle na zemi. To se týká jak nebe, tak pekla. V křesťanství a judaismu, pokud se hříšník dostane do pekelného království, už z něj není úniku. Peklo je definitivní. Možností ospravedlnění se z hříchů se v křesťanství stal očištec, který v ostatních náboženstvích nenajdeme.

Původ východních náboženství je povětšinou nejasný, kosmický, přesahující lidskou historii. Důraz je kladen na objevení správné cesty, pochopení vesmírných zákonitostí či „probuzení“ teď a tady, což ukončí lidské trápení v životě. Jsou více zaměřeny na člověka samotného, jeho vztah ke světu, přírodě, druhým lidem i k sobě samému. Západní věrouky mají na druhé straně svůj historický počátek, většinou i svého proroka, konkrétní událost a svatou knihu. Důraz je kladen na dějinné události z minulosti a zaměřuje se především na odměnu či trest v budoucnosti. Svou pozornost člověk upírá spíše na oddanost k Bohu, kterého obdivuje a vzhlíží k němu jako k nejvyšší autoritě a vládci všeho, nikoli na osobní rozvoj sebe sama.

7 Využití tématu v pedagogické praxi

Ve své práci se zabývám různými pojetími duše a posmrtného života z pohledu východních a západních náboženství. Toto téma je možné využít v hodinách společenských věd na středních školách a gymnáziích, protože součástí vzdělávacího oboru Občanský a společenskovědní základ v Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia je i úvod do filozofie a religionistiky. V této části práce tedy zpracuji téma do přijatelné podoby pro žáky středních škol a gymnázií a vytvořím přípravu na vyučování, které by mělo žáky s problematikou lidské duše z religionistického hlediska uspokojivě seznámit. Vyučovací hodiny nebyly ověřeny praxí, jde především o jeden z možných způsobů, jak uchopit danou problematiku ve výuce na střední škole či gymnáziu.

7.1 Plán vyučovacích hodin

Vyučovací hodiny věnované problematice duše a posmrtného života ve východních a západních náboženstvích jsem sestavil pro žáky navštěvující ročník septimy na gymnáziu, tedy třetí ročníky na středních školách. Důvodem je předpoklad, že v tomto ročníku zároveň proběhne, či v předchozích ročnících již proběhlo, seznámení se základními fakty a historickým vývojem daných náboženství a zároveň již žáci mají určité povědomí o filozofických skutečnostech. Problematika lidské duše a posmrtného života v různých náboženských pojetích tak bude doplňujícím a obohacujícím materiálem v této oblasti. Z důvodu menší časové dotace věnované religionistice v hodinách základů společenských věd, bych zařadil tento plán spíše do povinně volitelného společenskovědního semináře, který nabízí větší prostor pro rozšíření a prohloubení informací z tohoto oboru.

Plán je koncipován do časového rozmezí třikrát 45 minut, tedy tři vyučovacích hodin. Výuka může být realizována v souvislém bloku, ale podle časových a prostorových možností konkrétní školy může být i rozdělena. Při tvorbě plánu vyučovacích hodin budu vycházet spíše z toho, že hodiny budou rozděleny na tři na sebe navazující části. První z nich bude věnována východním náboženstvím uvedených v textu – hinduismu, buddhismu, taoismu. Krátce seznámí žáky se základními údaji o náboženstvích, vůdčích osobnostech a posvátných textech, převážná část tohoto bloku bude věnována pohledu těchto náboženství na původ člověka a jeho duši. Podobného charakteru bude i druhý oddíl, který se bude zaměřen na západní náboženství z textu práce – judaismus a křesťanství. Třetí hodina bude souhrnem

předchozích dvou a bude doplněna o informace o posmrtném životě ve zmíněných náboženských směrech.

Kognitivní cíle hodiny jsou zaměřeny na žákovu porozumění předkládaným faktům. Žáci stručně charakterizují daná náboženství, včetně uvedení významných osobností, posvátných textů a základních principů. Vysvětlí základní pojmy vztahující se na oblast lidské duše v těchto náboženstvích a popíší, co se s člověkem může dle těchto teorií stát po smrti. Na základě získaných informací žáci také rozhodnou, které tvrzení je v souladu s daným religionistickým učením.

Mezi afektivní cíle patří schopnost žáků zaujmout k dané problematice vlastní stanovisko, způsobilost zamyslet se nad individuálním přístupem k lidské duši. Důležitým afektivním cílem je respektování náboženských odlišností, stejně jako kulturních a názorových rozdílů. Žák také rozpozná netolerantní chování a aktivně vystupuje proti projevům lidské nesnášenlivosti a diskriminaci.

Do kategorie psychomotorických cílů spadá především schopnost žáků pracovat s textem a pracovními listy, schopnost zpracovat informace z textu, popřípadě způsobilost dohledat další informace, které vyplývají z žákova osobního zájmu.

Hlavními výukovou metodou v hodinách bude především výklad učitele, který bude klíčový. Výklad může být doplněn názorně-demonstračními metodami formou PowerPointové prezentace či jiného obrazového materiálu. Významnou roli bude hrát také metoda řízené diskuse se žáky. Ve třetí části výukového plánu bude využita i metoda práce s textem. Co se týká forem výuky, půjde především o frontální výuku, samostatnou a skupinovou práci.

Mezi materiály a nutné vybavení patří zejména pracovní listy, které poté budou žákům sloužit jako učební pomůcka, tabule, popřípadě počítač a dataprojektor.

7.1.1 Průběh vyučovací hodiny č. 1

1. Úvodní část – motivace

Motivace žáků spočívá v uvedení do dané problematiky formou citátů či krátkých výroků o člověku a jeho duši. Jde o prvotní sdělení, které by mělo žáky zaujmout a vzbudit v nich zájem dále se o tuto oblast zajímat. Vybral jsem proto sdělení, která by tato kritéria měla splňovat.

„Tělo je pouze obalem duše – když je duše zdravá, je i tělo zdravé, onemocní-li duše, onemocní i tělo.“

Sokrates

„Chudý chodí skoro nahý, má však duši jako bohatý.“

Ruské přísloví

„Každá duše, stejně jako říčka a rostlina, potřebuje cosi jako déšť: naději, víru, důvod k životu. Když je nemá, všechno v té duši zmirá, i když tělo ještě přežívá; a lidé budou moci říkat: ‚Tady v tom těle býval kdysi člověk.‘“

Paulo Coelho

„Duše se nikdy nerodí ani neumírá. Nevznikla, nevzniká a nevznikne – je nezrozená, věčná, existuje trvale a odpradávná. Nezahyne, je-li zabito tělo.“

Bhagavadgíta

Následovat bude krátká diskuse o interpretaci uvedených výroků. Bylo by vhodné i zjistit, co si vůbec žáci pod pojmem *duše* sami představují. K tomu lze využít metodu brainstormingu, tedy metodu volné spontánní diskuse. Případně lze úvodní část doplnit otázkami k zamyšlení: Přemýšleli jste někdy, kdo jsme? Odkud pocházíme a kam vlastně směřujeme? Jaký je účel našeho lidského bytí? Co se stane s člověkem po smrti?

2. Hlavní aktivita

Stěžejní částí hodiny, které bude věnováno nejvíce času, je výklad učitele o pojetí duše ve východních náboženstvích (hinduismu, buddhismu, taoismu). Žáci se seznámí s terminologií užívanou v daných náboženstvích a nejzákladnějšími principy chápání lidské podstaty. Po celou dobu výkladu budou mít žáci prostor na dotazy a připomínky. Svůj zápis si nebudou muset žáci tvořit sami, ale doplní informace do předloženého pracovního listu. Účelem této metody je přimět žáky dávat pozor a schopnost postřehnout z výkladu důležité informace a ty potom zaznamenat. Učitel může využít i PowerPointové či jiné obrazově podpůrné prezentace.

Pracovní list - Doplně do textu

Hinduismus

Hinduismus je jedním z nejstarších a nejrozšířenějších světových náboženství. Své kořeny má v tradicích ..... Přibližný rok vzniku je ....., avšak s naprostou jistotou to tvrdit nelze. Hinduismus je úzce svázán s indickou kulturou. Být pravým hinduistou je dáno ..... Hinduismus se v mnoha ohledech liší od klasických náboženství. Nemá žádného zakladatele ani proroka, jak tomu bývá u jiných náboženství. V Indii dodnes v určité formě přetrvává kastovní systém, který dělí obyvatele na:

-
-
-
-

+

Mezi hinduistické posvátné texty lze zařadit:.....

.....

V hinduistické koncepci lidské duše jsou zásadní dva pojmy ..... a .....
..... je považován za základ veškerého bytí, ze kterého pochází všechna stvoření. Nelze jej přesně definovat, je mimo naše rozumové chápání a schopnosti poznat smysly. Je univerzální duší, která vytváří duši jednotlivce.

..... je chápán jako duše každého jednotlivce, jehož sídlem je lidské tělo. Nepodílí se však na žádné jeho činnosti. Po smrti nepodléhá zániku jako hmotné tělo, ale existuje dále.

Nejvyšším cílem je .....

.....

Karma představuje kauzální proces založený na .....

.....

Hinduismus nabízí 4 možné cesty ke spáse: .....

.....

Buddhismus

Buddhismus je duchovně-filozofický systém pocházející z ....., jehož ústřední postavou je ..... známý jako ..... Buddhismus je rozšířený především v Asii, ale svou oblibu si našel i v západním světě.

Důležitou součástí Buddhova učení byly odpovědi na čtyři vznešené pravdy, které zní:

1. .... 3. ....
2. .... 4. ....

Hlavním cílem buddhistického učení je: .....

..... zvané jako .....

Buddhismus tvrdí, že vše je pomíjivé a podléhá změně, stálé a neměnné fakty popírá.

Existenci trvalé a neměnné duše ....., učí o tzv. ....

Z indického náboženství přejal .....

Dosažení nirvány je možné pomocí tzv. ...., která zahrnuje:

.....
.....

Taoismus

Taoismus označuje směr starověké filozofie, ale i jedno z nejrozšířenějších náboženství v ..... Období jeho vzniku se odhaduje na ..... a jeho ústřední postavou je mudrc ....., jenž je považován i za autora knihy .....

Důležitou myšlenkou taoistického učení je .....

.....

Taoismus připouští existenci individuální podstaty každé bytosti, jež vychází z nedefinovatelné prapříčiny všech věcí, zdroje veškerého bytí, z .....

Člověk je ožívován souhrou dvou duševních útvarů: 1)..... a 2) .....

Ty reprezentují dva protikladné principy ....., jež představují

.....

Nejvyšším ideálem taoistů je získání ..... Důležité je rozvíjet sám sebe duševně i fyzicky a dospět k harmonii s přírodou a vesmírem.

Konečným cílem taoistů je .....

.....

Řešení pracovního listu:

Hinduismus

Hinduismus je jedním z nejstarších a nejrozšířenějších světových náboženství. Své kořeny má v tradicích Indie. Přibližný rok vzniku je 1800 př. n. l., avšak s naprostou jistotou to tvrdit nelze. Hinduismus je úzce svázán s indickou kulturou. Být pravým hinduistou je dáno narozením. Hinduismus se v mnoha ohledech liší od klasických náboženství. Nemá žádného zakladatele ani proroka, jak tomu bývá u jiných náboženství. V Indii dodnes v určité formě přetrvává kastovní systém, který dělí obyvatele na:

- bráhmani
  - kšátrijové
  - vaišjové
  - šúdrové
- + nedotknutelní

Mezi hinduistické posvátné texty lze zařadit: védy (Rgvéda, Sámavéda, Jadžurvéda, Atharvavéda), bráhmany, upanišady, áranjaky. V hinduistické koncepci lidské duše jsou zásadní dva pojmy brahma a átman.

Brahma je považován za základ veškerého bytí, ze kterého pochází všechna stvoření. Nelze jej přesně definovat, je mimo naše rozumové chápání a schopnosti poznat smysly. Je univerzální duší, která vytváří duši jednotlivce.

Átman je chápán jako duše každého jednotlivce, jehož sídlem je lidské tělo. Nepodílí se však na žádné jeho činnosti. Po smrti nepodléhá zániku jako hmotné tělo, ale existuje dále. Nejvyšším cílem je: osvobození se od koloběhu znovuzrození a návrat k počátku, k brahma. Karma představuje kauzální proces založený na zákonu akce a reakce, příčiny a důsledku, trestání zla a odměňování dobra. Hinduismus nabízí 4 možné cesty ke spáse: cesta vědění, cesta nezištného činu, cesta oddanosti, cesta jógy.

Buddhismus

Buddhismus je duchovně-filozofický systém pocházející z Indie, jehož ústřední postavou je Siddhárta Gautama známý jako Buddha. Buddhismus je rozšířený především v Asii, ale svou oblibu si našel i v západním světě. Důležitou součástí Buddhova učení byly odpovědi na čtyři vznešené pravdy, které zní:

1. co je to strast? – život sám
2. jak vzniká strast? – z touhy po životě, závislosti na věcech, nenávisti, zaslepenosti
3. jak je možné ji překonat? – střední cestou, ani hledáním požitků, ani sebetrestáním
4. jakou cestou toho dosáhnout? – následováním osmidílné stezky

Hlavním cílem buddhistického učení je: absolutní a konečné vyproštění z koloběhu znovuzrození zvané jako nirvána. Buddhismus tvrdí, že vše je pomíjivé a podléhá změně, stálé a neměnné fakty popírá. Existenci trvalé a neměnné duše odmítá, učí o tzv. an-átmanu (ne-Já). Z indického náboženství přejal transmigraci duší a karma. Dosažení nirvány je možné pomocí tzv. osmidílné stezky, která zahrnuje: pravé chápání, pravý záměr, pravou mluvu, pravé jednání, pravé živobytí, pravé úsilí, pravou bdělost, pravé soustředění.

Taoismus

Taoismus označuje směr starověké filozofie, ale i jedno z nejrozšířenějších náboženství v Číně. Období jeho vzniku se odhaduje na 5. století př. n. l. a jeho ústřední postavou je mudrc Lao-c', jenž je považován i za autora knihy Tao-te-ťing. Důležitou myšlenkou taoistického učení je naučit se následovat cestu přírody a řídit se jejími silami a zákony. Taoismus připouští existenci individuální podstaty každé bytosti, jež vychází z nedefinovatelné prapříčiny všech věcí, zdroje veškerého bytí, z tao.

Člověk je ožívován souhrou dvou duševních útvarů: 1) chun a 2) pcho. Ty reprezentují dva protikladné principy jin a jang, jež představují veškeré polární protiklady (světlo a tmu, ženský a mužský princip, pasivní a tvořivou sílu). Nejvyšším ideálem taoistů je získání nesmrtnosti. Důležité je rozvíjet sám sebe duševně i fyzicky a dospět k harmonii s přírodou a vesmírem. Konečným cílem taoistů je návrat k prapůvodní jednotě a splnutí s ní, s tao.

3. Závěr hodiny

Poslední část hodiny bude věnována dotazům a nejasnostem, případnému dovysvětlení a shrnutí nejdůležitějších bodů učební látky v podobě kvízu promítaného dataprojektorem na plátno / tabuli či prostým dotazováním. Součástí by mělo být také zhodnocení práce žáků v hodině.

Opakovací kvíz:

1) <i>Základ bytí, absolutní vědomí, věčná realita, která je neproměnná, nese v hinduismu pojmenování:</i> a) átman b) guru c) brahma	3) <i>Buddhismus tvrdí, že:</i> a) existuje trvalé, neměnné a nezávislé já b) všechny jevy jsou pomíjivé a přinášejí utrpení c) lidská duše zaniká po smrti hmotného těla
2) <i>Mókša označuje:</i> a) osvobození se od koloběhu znovuzrození b) název hinduistické filosofické školy c) pojmenování individuální lidské duše	4) <i>Cílem taoistů je:</i> a) dosáhnout harmonie s přírodou a vesmírem, navrátit se k jednotě b) zrodit se znovu jako lidská bytost c) uctívat božstva a získat si jejich přízeň

7.1.2 Průběh vyučovací hodiny č. 2

1. Úvodní část

Začátek druhé hodiny bude věnován stručnému připomenutí základních faktů z hodiny předcházející, popřípadě zodpovězení dotazů a nejasností, které mohly žáky v mezičase napadnout. Součástí úvodního bloku by bylo zopakování základních informací o křesťanství a judaismu, které žáci získali v hodinách společenských věd či dějepisu v předchozích ročnících.

2. Hlavní aktivita

Podobně jako v předchozí hodině bude hlavní aktivitou výklad učitele, spojen s případným dotazováním a diskusí. Hlavní rozdíl spočívá v tom, že žáci nedostanou předložený pracovní list, ale budou si tvořit svůj zápis sami na základě učitelova výkladu. Nejdůležitější pojmy a myšlenky budou uvedeny na tabuli. I zde může učitel využít PowerPointové prezentace.

Návrh vlastního zápisu:

Judaismus

- první monoteistické náboženství, ze kterého vychází křesťanství a islám (víra v jediného, univerzálního, věčného Boha)
- vznik kolem 2. tisíciletí př. n. l. uzavřením smlouvy mezi vyvoleným národem a Bohem
- smlouva uzavřena nejprve s Abrahamem, později s Mojžíšem na hoře Sinaj
- jiné názvy pro Boha – Jahve, Adonaj, JHVH, Hospodin
- posvátným textem je Tóra (Boží zákon) – psaná (Pět knih Mojžíšových, obsahuje 613 židovských přikázání), ústní (Talmud – rabínské výklady Tóry; Mišna a Gemara)

Pojetí duše:

- pohled na duši není jednotný, v průběhu staletí se proměňoval
- výchozím textem je Bible, ve které převládá monistické pojetí člověka, tzn. není složený ze dvou částí (těla a duše), ale tvoří jednotný celek
- Bůh oživil člověka tím, že mu vdechl „dech života“
- člověka tvoří tělo (guf), duše (nefeš) a Boží dech (ruach)
- lidská duše není stejné podstaty jako Bůh, přesto od něj pochází
- později převzaty prvky dualismu z řecké filozofie (oddělení duše po smrti a odchod do nadpřirozena); nikoli obecně přijímané dogma
- kabala – středověké židovské mystické učení – preferuje dualismus a reinkarnaci
- Pittsburgh, 1885 – prohlášení o nesmrtelnosti lidské duše
- později víra ve vzkříšení po smrti, příchod Mesiáše a poslední soud

Křesťanství

- monoteistické, univerzální, historické, misijní náboženství
- vznik kolem 1. století n. l. na území dnešního Izraele
- nejrozšířenější náboženství na světě (přes 2 mld. věřících)

- ústřední postavou je Ježíš Kristus (chápán jako Mesiáš či spasitel světa, Boží syn)
- posvátnou knihou je Bible (Starý a Nový zákon); Nový zákon je pro křesťany důležitější, pojednává o životě a učení Ježíše Krista

Pojetí duše:

- vychází z židovského monistického pojetí
- duše a tělo nejsou dvě odloučené existence, tvoří jednotu
- spojení duše a těla chápáno jako výraz dobré Boží vůle
- později byla nadřazována duše nad tělo
- přesvědčení o nesmrtelnosti duše díky její duchovnosti, netělesnosti
- nesmrtelnost duše dána podílem na nesmrtelné existenci Boha
- duše jako lidské „já“, skrze které člověk navazuje kontakt s Bohem
- stejně jako židé očekávají křesťané příchod Mesiáše, vzkříšení z mrtvých a Boží soud

3. Závěr hodiny

V závěrečné části proběhne opět shrnutí probraných faktů a zodpovězení případných nejasností. Součástí bude taktéž krátký kvíz a zhodnocení práce žáků v hodině.

Opakovací kvíz:

- 1) Co nepatří mezi společné znaky judaismu a křesťanství?*
  - a) víra v jednoho Boha
  - b) očekávání příchodu Mesiáše
  - c) Nový zákon jako výchozí posvátný text
- 2) Judaismus tvrdí, že:*
  - a) lidská duše je stejné podstaty jako Bůh
  - b) tělo a duše tvoří jednotný celek
  - c) duše a tělo jsou dvě odloučené existence
- 3) Které tvrzení o Bohu nesouhlasí s křesťanskou naukou:*
  - a) Bůh je omezen začátkem a koncem věku
  - b) Bůh je tvůrce všech věcí, vesmíru a bytostí
  - c) Bůh je všemocný, vševědoucí a všudypřítomný
- 4) Jak se nazývá židovský směr, který preferuje dualistický pohled na člověka a víru v převtělování?*
  - a) chasidismus
  - b) kabala
  - c) ruach

7.1.3 Průběh vyučovací hodiny č. 3

1. Úvodní část

S podporou pracovního listu zkompletovaného v první hodině a vlastního zápisu žáků z druhé hodiny zopakujeme nejdůležitější fakta z obou celků. Pokusíme se společnými silami, především však vlastní aktivitou žáků, porovnat uvedené pohledy na lidskou duši. Zaměříme se na společné znaky, ale i jednotlivé odlišnosti.

2. Hlavní aktivita

V této hodině bude převládat aktivita samotných žáků. Zvolil jsem skupinovou práci, jež by mohla žáky aktivizovat a podnítit. Hlavním tématem této hodiny je posmrtný život v západních a východních náboženstvích. Žáci budou rozděleni do pěti skupin po cca pěti členech, každá skupina dostane text o pojetí posmrtného života v konkrétním náboženství (hinduismus, buddhismus, taoismus, judaismus, křesťanství) a úkolem žáků ve skupině bude tento text zpracovat, vybrat nejdůležitější a nejzajímavější informace, které poté představí svým spolužákům. Podkladem pro zpracování informací by byly kapitoly o posmrtném životě této práce.

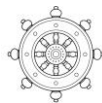
3. Závěr hodiny

Závěrečná část hodiny bude věnována opakování celého bloku učení o duši a posmrtném životě ve východních a západních náboženských tradicích. Pro žáky jsem připravil pracovní list s nejrůznějšími úkoly, který bude sloužit jako zpětná vazba toho, že v hodinách získali žáci dostatečné množství informací z této oblasti.

Jako dvojnásobnou zpětnou vazbu bych zvolil metodu volného psaní. Zadáni práce by znělo: Slyšeli jsme různé pojetí posmrtného života. Přikláníš se k některému z nich? Co si myslíš, že se stává s člověkem po jeho smrti? Napiš krátké pojednání v rozsahu alespoň jedné normostrany o tom, jak si představuješ posmrtný život. Pokud si myslíš, že život po smrti neexistuje, své přesvědčení zdůvodni. Předpokládám, že tato práce bude z časových důvodů zpracována především jako domácí úkol.

Pracovní list – závěrečné opakování

1. Uved' k následujícím symbolům názvy náboženství, které reprezentují:

.....

2. Doplň údaje v tabulce:

	Přibližná doba vzniku	Významná osobnost	Posvátný text	Oblast rozšíření náboženství
Hinduismus				
Buddhismus				
Taoismus				
Judaismus				
Křesťanství				

3. Rozhodni, zda je uvedené tvrzení pravdivé (ANO) či nikoli (NE):

- a) Taoismus klade důraz na harmonii s přírodou a rovnováhu vesmíru. A / N
- b) Nirvána v buddhismu označuje únik z věčného koloběhu znovuzrození. A / N
- c) Judaismus uznává Ježíše Krista jako očekávaného Mesiáše. A / N
- d) Prostřednictvím duše navazuje křesťanský člověk kontakt s Bohem. A / N
- e) V judaistickém učení se můžeme setkat s posmrtnými říšiemi nebe, peklo a očistec. A / N
- f) Hinduismus připouští v rámci reinkarnace příští zrození nejen jako lidské bytosti. A / N
- g) Hledání nesmrtnosti se stalo cílem všech buddhistů. A / N

4. Přiřaď jednotlivé pojmy k správnému náboženskému učení:

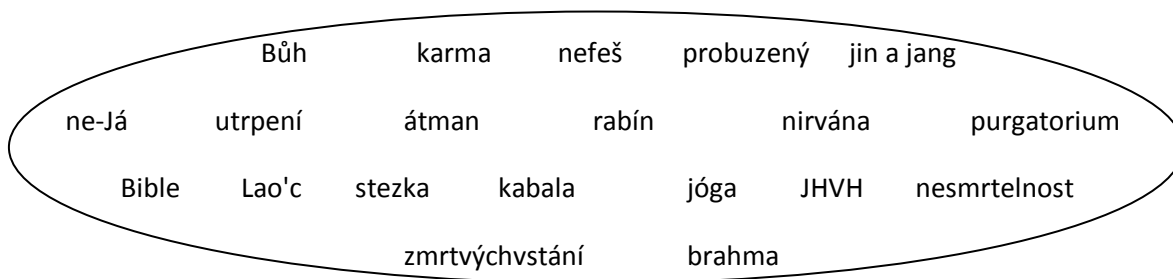
Hinduismus	Buddhismus	Taoismus	Křesťanství	Judaismus
------------	------------	----------	-------------	-----------

.....

.....

.....

.....

5. Stručně vysvětli pojem karma a znovuzrození:

.....

.....

.....

6. Co si židé a křesťané představují pod pojmy vzkříšení a poslední soud:

.....

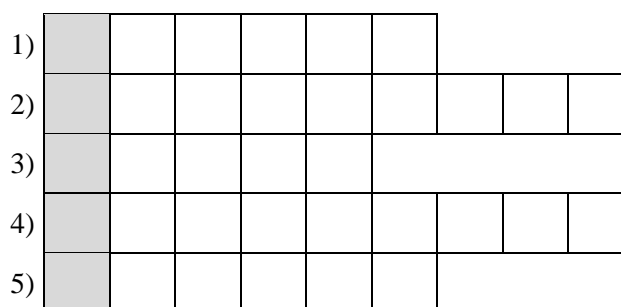
.....

.....

.....

7. Doplň křížovku

- 1) Co znamená v překladu tao
- 2) Pět knih Mojžíšových
- 3) Nejvnitřnější já člověka
v hinduismu se nazývá
- 4) Vlastní jméno Buddha
- 5) Výraz, kterým židé nahrazují Boží
jméno

Řešení pracovního listu:

1.

Judaismus

Taoismus

Buddhismus

Křesťanství

Hinduismus

2. Doplň údaje v tabulce:

Hinduismus – 2. tisíciletí př. n. l. – × – védy – Indie, Nepál, jižní Afrika

Buddhismus – 6.-5. stol. př. n. l. – Siddhárta Gautama (Buddha) – Tipitaka – východní a střední Asie

Taoismus – 5. stol. př. n. l. - Lao-c' – Tao-te-t'ing - Čína

Judaismus – 2. tisíciletí př. n. l. – Mojžíš – Tóra, Talmud - Izrael

Křesťanství – 1. století n. l. – Ježíš Kristus – Bible – Evropa, Amerika, Austrálie, Afrika

3. Rozhodni, zda je uvedené tvrzení pravdivé (ANO) či nikoli (NE):

a) ANO

d) ANO

g) NE

b) ANO

e) NE

c) NE

f) ANO

4. Přiřaď jednotlivé pojmy k správnému náboženskému učení:

Hinduismus – brahma, karma, átman, jóga

Buddhismus – nirvána, ne-Já, probuzený, utrpení

Taoismus – Lao-c', jin a jang, stezka, nesmrtelnost

Judaismus – JHVH, kabala, rabín, nefeš

Křesťanství – Bůh, Bible, zmrtvýchvstání, purgatorium

7.

S	T	E	Z	K	A			
P	E	N	T	A	T	E	U	CH
Á	T	M	A	N				
S	I	D	D	H	Á	R	T	A
A	D	O	N	A	J			

Závěr

Ve své diplomové práci se zabývám pojetím lidské duše a koncepcemi života po smrti ve východních a západních náboženstvích. K podrobnějšímu rozboru jsem si vybral hinduismus, buddhismus, taoismus, judaismus a křesťanství. Zaměřil jsem se na jejich nejpodstatnější rysy a základní myšlenky. Východní náboženství spolu sdílí mnoho společných znaků. Jde především o dualistické chápání lidské bytosti, koncept převtělování a znovuzrození, ale zejména o zaměření se na individuální eschatologii člověka a jeho vztah k univerzu.

Hinduismus, reprezentující jedno z nejstarších světových náboženství vůbec, se touto problematikou zabývá poměrně důkladně. Jeho učení je založeno na existenci nesmrtelného átman, jenž je obsažen v každém člověku a který je podrobován neustálému koloběhu znovuzrození. Átman je považováno za skutečné já člověka. Cílem této substance je osvobození z koloběhu znovuzrození a návrat ke svému původci, absolutnímu, věčnému bytí - brahma, a splynutí s ním. Důležitou roli zde hraje kauzální proces zvaný karma, který ovlivňuje podobu dalšího zrození. Hinduismus připouští zrození duše i v jiné podobě, než lidské. Nalezneme zde také posmrtné říše, ve kterých duše přebývá, než vstoupí do dalšího těla. Pobyt v nich není konečný. Myšlenku převtělování připouští i buddhistické pojetí. Stejně tak sdílí s hinduistickým učením cíl, tedy osvobození se od koloběhu znovuzrození, dosažení nirvány. Existenci trvalého, neměnného a nesmrtelného já však odmítá. Zároveň ale ani neposkytuje jasnou odpověď na to, co je onou podstatou, jež podléhá karmickému zákonu. Jako východisko nabízí buddhismus tzv. vznešenou osmidílnou stezku, díky které je možné nirvány dosáhnout. Taoisté upírají svou pozornost na získání nesmrtelnosti. Kladou velký důraz na harmonické soužití člověka s přírodou, což se odráží na rovnovážném fungování vesmíru. Na rozdíl od neurčitého pojetí v buddhismu, připouští taoismus existenci individuální podstaty každé bytosti. Tato podstata vychází z tao a jejím cílem je opětovný návrat k němu. Ve všech východních náboženstvích tak najdeme společný prvek, kdy narození nemusí být považováno za začátek a smrt za konec.

Judaismus i křesťanství sdílí taktéž mnoho společných znaků. Podle biblického pojetí tvoří lidské tělo a duše jednotu. Duše pochází přímo od Boha, není však stejné podstaty jako on. Později se v judaismu začaly objevovat i představy o duši nezávislé na těle, což se odráží především v mystickém učení zvaném kabala, které připouští i možnost převtělování lidské duše. Všeobecně však toto tvrzení není přijímáno. Důležitou součástí židovského učení je víra

v příchod Mesiáše, vzkříšení po smrti a poslední soud. Tento názor sdílí i křesťanství. Obě západní náboženství věnují větší pozornost kolektivní eschatologii, než individuálnímu osudu člověka. Problematika duše v křesťanství se stala předmětem zájmu mnoha různých učenců, filozofů a teologů, jejichž názory se mnohdy rozcházejí. Monistický biblický pohled se nepodařilo uchovat a byl upřednostněn názor, že duše je tělu nadřazena jako jeho oživující princip. V líčení posmrtných říší se vyskytují také shodné znaky.

Vzhledem k tomu, že existuje v této oblasti poměrně značné množství literatury, snažil jsem se zachytit převážně skutečnosti, ve kterých se jednotliví autoři shodují a nejsou v rozporu. Zároveň jsem se také zaměřil na nejzásadnější fakta této problematiky. Nelze však tvrdit, že by údaje v mé práci měly být považovány za všeobecně přijímané dogma. Každý autor interpretuje své závěry odlišným způsobem a otázka lidské podstaty není definitivně uzavřena. Věřím však, že tato práce obsahuje dostatečné množství souhrnných informací k vytvoření komplexní představy.

Cílem mé diplomové práce bylo poskytnout ucelený pohled na přístup východních a západních náboženství k problematice duše, jejího původu, směřování a konečného osudu a popsat představy vybraných náboženských směrů na život po smrti. V práci jsem objasnil základní principy chápání lidské duše v hinduismu, buddhismu, taoismu, judaismu a křesťanství. Tyto koncepce jsem podrobil také komparaci. Uvedl jsem i popis posmrtných říší objevujících se v těchto náboženských učeních. Dílčím cílem práce bylo rovněž sestavit návrh přípravy na výuku tohoto tématu v hodinách společenských věd na gymnáziu či střední škole. V sedmé kapitole jsem se proto snažil informace zpracovat do srozumitelné podoby pro žáky tohoto věku a vytvořil jsem návrhy vyučovacích hodin s aktivitami a pracovními listy, které se mohou stát pomocným materiálem při výuce religionistických témat. Všechny cíle byly naplněny. Má diplomová práce může sloužit jako podnět k prozkoumání dalších náboženských konceptů a doplnit tak přehled chápání lidské duše a posmrtného života z dalších náboženských směrů.

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura

A. Č. BHAKTIVÉDANTA SWAMI PRABHUPÁDA. *Vědecké poznání duše*. 1. vyd. Praha: Bhaktivedanta Book Trust, 1985. 278 s. ISBN 80-900098-0-8.

ALBERIONE, Giacomo. *Katechismus*. Řím: Křesťanská akademie, 1978. 167 s. ISBN neuvedeno.

ALLAN, John a kol. *Víry a vyznání*. 2. vyd. Praha: Sloart, 1994. 199 s. ISBN 80-85871-27-0.

BAUMANN, Arnulf H., ed. *Co by měl každý vědět o židovství*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2000. 201 s. ISBN 80-7017-205-3.

BĚLKA, Luboš, FUJDA, Milan, KUBOVČÁKOVÁ, Zuzana. *Náboženství světa II: východní tradice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 156 s. ISBN 978-80-210-7203-9.

BENEDIKT XVI. *Eschatologie: smrt a věčný život*. Nové vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008. 195 s. ISBN 978-80-87029-30-5.

Bhagavadgíta. 1. vyd. Přel. Jan Filipický a Jaroslav Vacek. Praha: Odeon, 1976. 202 s. ISBN neuvedeno.

CAMUS, Jean-Yves. *Svět Židů*. 1. vyd. Praha: Levné knihy, 2008. 64 s. ISBN 978-80-7309-501-7.

CARPENTER, Humphrey. *Ježíš*. 1. vyd. Praha: Argo, 1994. 140 s. ISBN 80-207-0497-3.

COOGAN, Michael David. *Historie náboženství*. 1. vyd. Praha: Euromedia Group, Knižní klub a Balios, 1999. 288 s. ISBN 80-242-0011-2.

CROSS, Stephen. *Hinduismus*. 1. vyd. Praha: Euromedia Group - Ikar, 2001. 183 s. ISBN 80-7202-799-9.

Čuang-c'. *Vnitřní kapitoly*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1992. 115 s. ISBN 80-207-0361-6.

DINZELBACHER, Peter. *Poslední věci člověka: nebe, peklo, očistec ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004. 151 s. ISBN 80-7021-693-X.

DUFOUR, Jean-François. *Buddhismus*. Praha: Levné knihy KMa, 2007. 65 s. ISBN 978-80-7309-427-0.

ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení I. Od doby kamenné po eleusinská mystéria*. 1. vyd. Praha: ISE, 1995. 429 s. ISBN 80-238-0470-7.

GIBSON, Jean. *Křesťanství pro začátečníky i pokročilé. 1. část*. 1. vyd. Ostrava: Ethics, 1991. 142 s. ISBN 3-89397-223-4.

GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007. 252 s. ISBN 978-80-7021-871-6.

HALÍK, T. *Prolínání světů*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 279 s. ISBN 80-7106-834-9.

HEATH, Pamela Rae, KLIMO, Jon. *Průvodce posmrtným životem*. 1. vyd. Praha: Maitrea, 2012. 287 s. ISBN 978-80-97249-32-1.

CHLUP, Radek. *Pojetí duše v náboženských tradicích světa*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia, 2007. 340 s. Svět archaických kultur, sv. 2. ISBN 978-80-86685-82-3.

JUNG, Carl Gustav, WILHELM, Richard. *Tajemství zlatého květu: čínská kniha života*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. 147 s. ISBN 80-7021-723-5.

Katechismus katolické církve. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 793 s. ISBN 80-7113-132-6.

KEENE, Michael. *Světová náboženství*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 2003. 192 s. ISBN 80-242-0983-7.

KRÁL, Ondřej. *Tao (Texty staré Číny)*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1971. 144 s. ISBN neuvedeno.

KÜNG, Hans. *Po stopách světových náboženství*. 1.vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. 306 s. ISBN 80-7325-059-4.

Lao-c'. *Tao te t'ing – O tao a cnosti*. Přel. Berta Krebsová. Praha: DharmaGaia, 1997. 249 s. ISBN 80-85905-24-8.

LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Vyd. 2, ve Votobii 1. Olomouc: Votobia, 1996. 450 s. ISBN 80-7198-062-5.

Lexikon východní moudrosti: buddhismus, hinduismus, taoismus, zen. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1996. 565 s. ISBN 80-7198-168-0.

LITTLETON, C. Scott. *Moudrost Východu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub a Balios, 1998. 176 s. ISBN 80-7176-646-1.

MA'SÚMIAN, Farnáz. *Život po smrti v učení světových náboženství*. 1. vyd. Brno: Jota, 1996. 183 s. ISBN 80-85617-83-8.

NAVRÁTIL, Jiří. *O nebeském a lidském: studie o klasickém filozofickém taoismu*. Vyd. 1. Praha: Avatar, 2003. 199 s. ISBN 80-85862-54-9.

NEWMAN, Ja'akov et al. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. 1. vyd. Praha: Sefer, 1992. 285 s. ISBN 80-900-895-3-4.

PALMER, Martin. *Taoismus*. Vyd. 1. Praha: Ikar, 2002. 215 s. ISBN 80-249-0003-3.

RATZINGER, Joseph. *Bůh a svět*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. 320 s. ISBN 80-7021-628-X.

SELF, David. *Encyklopedie světových náboženství*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. 128 s. ISBN 978-80-7195-282-4.

SNELLING, John. *Buddhismus*. 1. vyd. Praha: Ikar Praha, a. s., 2000. 207 s. ISBN 80-7202-616-X.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*. Vyd. 1. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. 250 s. ISBN 978-80-86715-93-3.

Upanišady. 1. vyd. Přel. Dušan Zbavitel. Praha: DharmaGaia, 2004. 446 s. ISBN 80-86685-34-9.

WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1996. 141 s. ISBN 80-7106-184-0.

XU, Yuanxiang, YIN Yongjian. *Lao Tzu*. 1. vyd. Beijing: China Intercontinental Press, 2007. ISBN 978-7-5085-1038-5.

YIN, Zhihua. *Taoism by the Taoist Association of China*. 2nd print. Beijing: Foreign Languages Press, 2005. 105 s. Culture of China. ISBN 7-119-03061-2.

ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia, 1993. 143 s. ISBN 80-901225-5-8.

Internetové zdroje

A Brief Introduction to Hinduism. [online]. Dostupné z:

<<http://www.augsburgfortress.org/media/downloads/9780800699338Chapter1.pdf>>. [cit. 2016-02-20].

Buddhova nauka [online]. Dostupné z:

<http://www.buddha.cz/buddhamangala/buddhova_nauka.html>. [cit. 2015-12-06].

Evangelický časopis Český bratr. [online]. Dostupné z:

<<http://www.ceskybratr.cz/archives/9808>>. [cit. 2016-03-30].

Christianity statistics. [online]. Dostupné z:

<<http://christianity.about.com/od/denominations/p/christiantoday.htm>>. [cit. 2016-03-23].

Karma, karmanový zákon. [online]. Dostupné z: <<http://www.eft-joga.cz/karma-karmanovy-zakon>>. [cit. 2016-02-25].

Life after Death: Taoism. [online]. Dostupné z: <<http://lifeafterdeath.com/life-after-death-taoism>>. [cit. 2016-02-17].

Očistec – středověký vynález. [online]. Dostupné z:

<<http://e-stredovek.cz/view.php?navezclanku=ocistec-stredoveky-vynalez&cislocclanku=2012010001>>. [cit. 2016-04-06].

PELAIA, Ariela. The Afterlife in Judaism. [online]. Dostupné z:

<<http://judaism.about.com/od/judaismbasics/a/Afterlife-In-Judaism-Jewish-Beliefs.htm>>. [cit. 2016-03-14].

SHUSHAN, Gregory. Afterlife Conception in the Vedas. [online]. Dostupné z:

<<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=66589327&lang=cs&site=ehost-live>>. [cit. 2016-02-27].

Taoism. [online]. Dostupné z: <<http://daoismreligion.weebly.com/beliefs.html>>. [cit. 2016-02-17]

Přílohy

Seznam obrazových příloh:

Obr. 1: Hinduistické peklo

Obr. 2: Buddhistické kolo života

Obr. 3: Buddha kázající Abhidhammu v nebi

Obr. 4: Buddhistická pekelná říše

Obr. 5: Jama, pán smrti, rozhoduje o trestu zemřelých

Obr. 6: Gan Eden

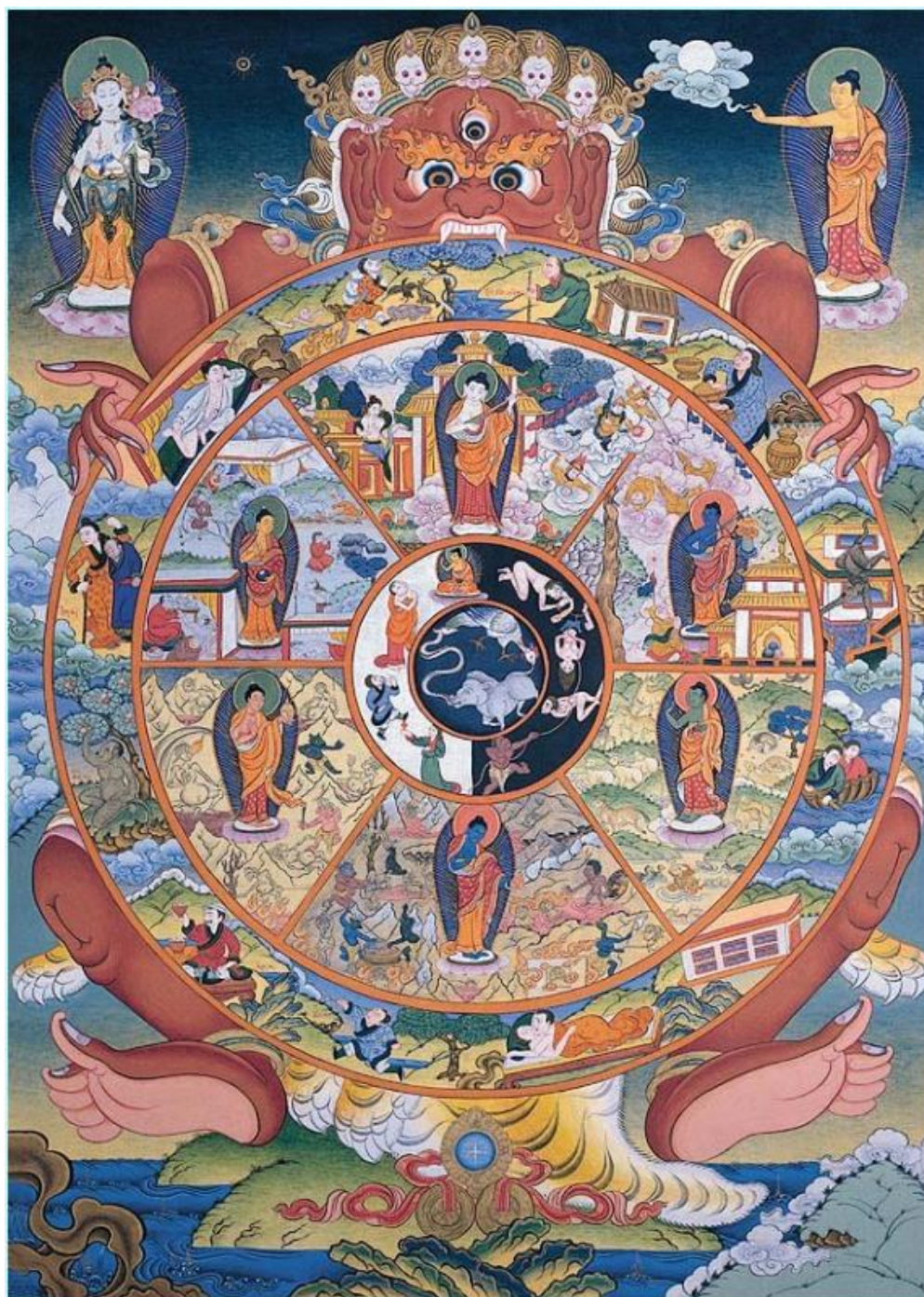
Obr. 7: Poslední soud

Obr. 8: Nebeské království

Obr. 1: Hinduistické peklo [online]. Dostupné z: <<http://mesosyn.com/myth3-18.jpg>>.

Obr. 2: Buddhistické kolo života [online]. Dostupné z: <<http://mesosyn.com/myth2-16-16.jpg>>.

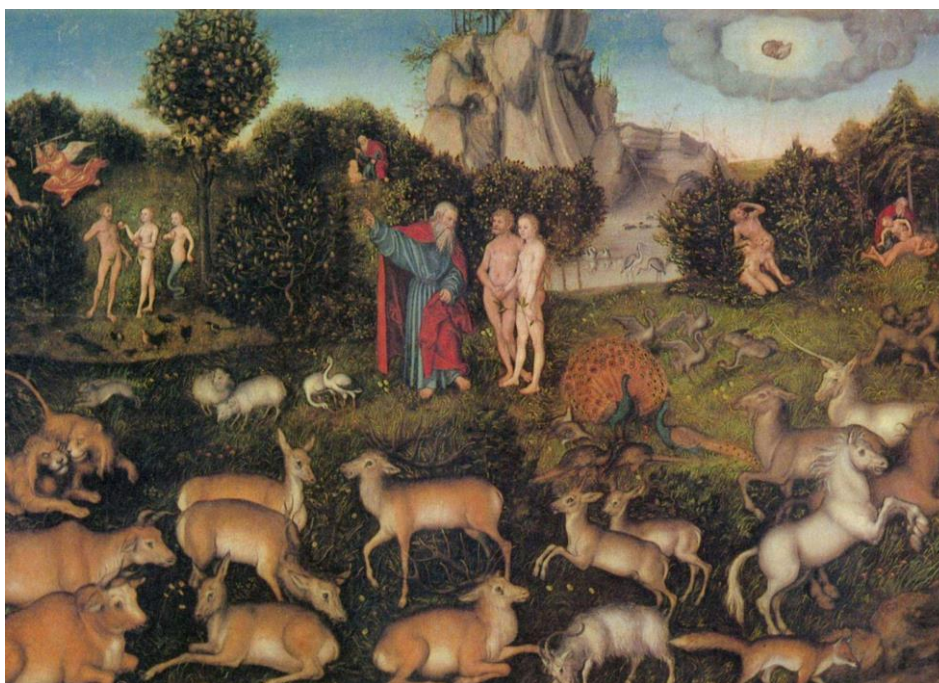
Obr. 3: Buddha kázající Abhidhammu v nebi [online]. Dostupné z:
<<https://phramick.files.wordpress.com/2009/07/life-of-buddha-44.jpg>>.

Obr. 4: Buddhická pekelná říše [online]. Dostupné z:
<http://www.uib.no/sites/w3.uib.no/files/styles/content_main_wide_1x/public/w2/he/helvete.jpg?itok=hRJuh86q&timestamp=1255423057>.

Obr. 5: Jama, pán smrti, rozhoduje o trestu zemřelých [online]. Dostupné z: <http://i.imgur.com/o0WaWqF.jpg>.

Obr. 6: Gan Eden, Lucas Cranach [online]. Dostupné z: <https://michelkoven.files.wordpress.com/2012/07/lucas-cranach-the-elder-paradise-1536.jpg>.

Obr. 7: Poslední soud, Hans Memling [online]. Dostupné z: http://www.gavu.cz/images/karta/velka/347_das_jungste_gericht_memling.jpg.

Obr. 8: Nebeské království [online]. Dostupné z: <https://freebiblestudiesonline.files.wordpress.com/2012/03/free-bible-studies-online-great-white-throne-judgement.jpg?w=639&h=547>.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Jakub Kvasnička
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Pojetí duše a posmrtného života z pohledu východních a západních náboženství
Název v angličtině:	The conceptions of soul and afterlife in eastern and western religions
Anotace práce:	Práce se zabývá pojetím lidské duše a posmrtného života z pohledu východních a západních náboženství. Zaměřuje se na koncepte hinduismu, buddhismu, taoismu, judaismu a křesťanství. Zachycuje hlavní myšlenky těchto vyznání a popisuje jejich představy o životě po smrti. Součástí je komparace uvedených pohledů. Obsahuje také návrh přípravy na výuku tohoto tématu v hodinách společenských věd.
Klíčová slova:	duše, člověk, náboženství, posmrtný život, eschatologie, hinduismus, buddhismus, taoismus, judaismus, křesťanství
Anotace v angličtině:	The thesis deals with the conceptions of soul and afterlife in eastern and western religions. It focuses on the conceptions of Hinduism, Buddhism, Taoism, Judaism and Christianity. It also describes how they imagine the life after death. Part of the thesis is a comparison of the conceptions and teaching preparation for social sciences classes.
Klíčová slova v angličtině:	soul, human, religion, afterlife, eschatology, Hinduism, Buddhism, Taoism, Judaism, Christianity
Přílohy vázané v práci: (obrazová příloha)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hinduistické peklo 2. Buddhistické kolo života 3. Buddha kázající Abhidhammu v nebi 4. Buddhistická pekelná říše 5. Jama, pán smrti, rozhoduje o trestu zemřelých 6. Gan Eden 7. Poslední soud 8. Nebeské království
Rozsah práce:	80 stran + přílohy
Jazyk práce:	čeština

